



UNIVERZITET CRNE GORE
FILOZOFSKI FAKULTET – NIKŠIĆ

Darko Miketić

STAVOVI NASTAVNIKA FIZIČKOG VASPITANJA PREMA
INKLUZIVNOM OBRAZOVANJU U OSNOVNOJ ŠKOLI

Master rad

Nikšić, 2024.



UNIVERZITET CRNE GORE
FILOZOFSKI FAKULTET – NIKŠIĆ

STAVOVI NASTAVNIKA FIZIČKOG VASPITANJA PREMA
INKLUZIVNOM OBRAZOVANJU U OSNOVNOJ ŠKOLI

Master rad

Mentor: prof. dr Nada Šakotić

Kandidat: Darko Miketić

Broj indeksa: 10/22

Nikšić, 2024.

PODACI I INFORMACIJE O MAGISTRANDU

Ime i prezime: Darko Miketić

Datum i mjesto rođenja: 27. 12. 1982. Andrijevica

INFORMACIJE O MASTER RADU

Naziv master studija: Inkluzivno obrazovanje

Naslov rada: Stavovi nastavnika fizičkog vaspitanja prema inkluzivnom obrazovanju u osnovnoj školi

Fakultet na kojem je rad odbranjen: Filozofski fakultet – Nikšić

UDK, OCJENA I ODBRANA MASTER RADA

Datum prijave master rada:

Datum sjednice Vijeća na kojoj je prihvaćena tema:

Mentor: prof. dr Nada Šakotić

Komisija za ocjenu/odbranu rada: prof. dr Nada Šakotić

Lektor: prof. Janja Simić

Datum odbrane:

Datum promocije:

Zahvalnica

Želim da se zahvalim svojoj porodici i mentoru na svim oblicima podrške i pomoći koje su mi pružili tokom svih faza izrade ovog master rada. Njihova posvećenost, strpljenje i ohrabrenje bili su ključni za završetak ovog istraživanja.

REZIME

U radu se bavimo ispitivanjem stavova nastavnika fizičkog vaspitana prema inkluzivnom obrazovanju u osnovnoj školi. Rad sadrži teorijski i istraživački dio. U teorijskom dijelu razmatramo karakteristike inkluzivne obrazovne prakse u školama, uključujući definisanje pojma inkluzivnog obrazovanja, rad u inkluzivnim učionicama i strategije koje omogućavaju efikasno sprovođenje inkluzije. Takođe, istražuje se značaj adekvatne metodičke organizacije nastave fizičkog vaspitanja u inkluzivnim uslovima, sa naglaskom na pozitivan stav nastavnika, prilagođavanje nastave specifičnostima učenika sa smetnjama u razvoju, usklađivanje zadataka sa njihovim sposobnostima, kao i diferenciranje nastave. Poseban akcenat stavljen je na važnost podsticanja socijalnih interakcija između učenika sa smetnjama u razvoju i njihovih vršnjaka. U trećem poglavlju razmatra se uloga nastavnika u realizaciji inkluzivnog fizičkog vaspitanja, kao i izazovi i strategije koje nastavnici primjenjuju kako bi omogućili uspješan rad u inkluzivnim učionicama.

Istraživanje je sprovedeno s ciljem da se istraže stavovi nastavnika fizičkog vaspitanja prema inkluzivnom obrazovanju u osnovnim školama. Uzorak istraživanja obuhvatio je 75 nastavnika. Podaci su prikupljeni korišćenjem anketnog upitnika i kroz fokus grupne intervjuje. Rezultati istraživanja pokazuju nekoliko ključnih nalaza u vezi sa realizacijom inkluzivnog fizičkog vaspitanja. Prvo, nastavnici fizičkog vaspitanja planiraju aktivnosti na način koji omogućava aktivnu participaciju djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju u svim formama fizičke aktivnosti. Takođe, nastavnici adekvatno prilagođavaju aktivnosti sposobnostima i potrebama učenika sa smetnjama i teškoćama u razvoju, čime omogućavaju njihovu potpunu integraciju u nastavu. Osim toga, nastavnici podstiču komunikaciju i socijalnu interakciju između djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju i njihovih vršnjaka tipičnog razvoja, čime doprinose socijalnoj integraciji i zajedničkom učenju.

Ključne riječi: stavovi, nastavnici fizičkog vaspitanja, inkluzivno obrazovanje

APSTRAKT

The paper examines the attitudes of physical education teachers towards inclusive education in primary schools. It consists of a theoretical and a research part. The theoretical section discusses the characteristics of inclusive educational practices in schools, including the definition of inclusive education, working in inclusive classrooms, and strategies that enable effective implementation of inclusion. It also explores the importance of adequate methodological organization of physical education lessons in inclusive settings, with an emphasis on the positive attitude of teachers, adapting lessons to the specific needs of students with developmental disabilities, aligning tasks with their abilities, and differentiating instruction. Special attention is given to the importance of promoting social interactions between students with developmental disabilities and their typically developing peers. The third chapter discusses the role of teachers in the implementation of inclusive physical education, as well as the challenges and strategies teachers use to ensure successful work in inclusive classrooms.

The research was conducted with the aim of exploring the attitudes of physical education teachers towards inclusive education in primary schools. The research sample consisted of 75 teachers. Data was collected using a survey questionnaire and focus group interviews. The results of the study reveal several key findings regarding the implementation of inclusive physical education. First, physical education teachers plan activities in a way that allows active participation of children with developmental disabilities in all forms of physical activity. Additionally, teachers appropriately adapt activities to the abilities and needs of students with developmental disabilities, enabling their full integration into the lessons. Furthermore, teachers encourage communication and social interaction between children with developmental disabilities and their typically developing peers, thus contributing to social integration and collaborative learning.

Keywords: attitudes, physical education teachers, inclusive education.

SADRŽAJ

UVOD	9
I TEORIJSKI DIO	11
1. KARAKTERISTIKE INKLUZIVNE OBRAZOVNE PRAKSE U ŠKOLSKOM KONTEKSTU.....	11
1.1. Definisanje pojma inkluzivno obrazovanje	12
1.2. Inkluzivne učionice u kontekstu osnovnih škola	13
1.3. Strategije za efikasno sprovođenje inkluzivnog obrazovanja.....	14
2. ZNAČAJ ADEKVATNE METODIČKE ORGANIZACIJE NASTAVE FIZIČKOG VASPITANJA U INKLUZIVNOM OBRAZOVANJU	16
2.1. Pozitivni stavovi nastavnika fizičkog vaspitanja prema inkluzivnom obrazovanju kao efikasna pretpostavka za kvalitetno uključivanje djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju u fizičke aktivnosti	18
2.2. Uvažavanje individualnih specifičnosti djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju u nastavi fizičkog vaspitanja	20
2.3. Usklađivanje motoričkih zadataka sa sposobnostima i potrebama djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju	21
2.4. Diferenciranje programa nastave fizičkog vaspitanja za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju	22
2.5. Podsticanje socijalnih interakcija između djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju sa vršnjacima tipičnog razvoja u nastavi fizičkog vaspitanja.....	23
3. ULOGA NASTAVNIKA U REALIZACIJI INKLUZIVNOG FIZIČKOG VASPITANJA U OSNOVNOJ ŠKOLI.....	24
3.1. Planiranje i realizacija inkluzivnog fizičkog vaspitanja	26
3.2. Usklađivanje fizičkih aktivnosti sa ciljevima definisanim individualnim razvojno-obrazovnim planom.....	26
3.3. <i>Poteškoće u realizaciji inkluzivnog fizičkog vaspitanja</i>	27

II ISTRAŽIVAČKI DIO	29
1.1. Problem i predmet istraživanja	29
1.2. Cilj i zadaci istraživanja	29
1.3. Istraživačke hipoteze	30
1.4. Metode, tehnike i instrumenti istraživanja	30
1.5. Uzorak ispitanika	31
2. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	32
2.1. Rezultati dobijeni anketiranjem nastavnika.....	32
2.2. Rezultati dobijeni intervjuisanjem nastavnika.....	54
ZAKLJUČAK.....	58
LITERATURA	60
PRILOZI	63
Prilog 1 – Anketni upitnik za nastavnike.....	63
Prilog 2 – Fokus grupni intervju.....	68

UVOD

Fizičko vaspitanje za učenike sa posebnim obrazovnim potrebama u prošlosti je često bilo zanemareno. Srećom, za djecu sa smetnjama u razvoju, škole danas pružaju „inkluzivne“ časove fizičkog vaspitanja, kao i druge aktivnosti tokom školskih odmora i u obliku vanškolskih klubova.

Fizičko vaspitanje za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama može zauvijek poboljšati njihove živote. Podsticanjem djece sa smetnjama u razvoju da budu aktivna i fizički angažovana od ranog uzrasta, nastavnici fizičkog vaspitanja pripremaju ih za mnogo zdraviji, društveniji i ispunjeniji život.

Studije su pokazale da djeca sa smetnjama u razvoju koja učestvuju u fizičkim aktivnostima ostvaruju bolji nivo fizičkog zdravlja i mentalnog blagostanja. Za onu djecu koja imaju ne samo intelektualne, već i fizičke smetnje (što dovodi do toga da njihove motoričke vještine budu ispod uzrasta), učešće u redovnim fizičkim aktivnostima može pomoći u poboljšanju tih neophodnih vještina (Alhumaid, 2021).

Fizičko vaspitanje za učenike sa posebnim obrazovnim potrebama poboljšava kognitivno mišljanje kroz fizičku aktivnost. Za razliku od drugih časova, fizičko vaspitanje i aktivnosti na otvorenom pružaju djeci različite skupove vještina koje oni obično ne bi razvijali u tipičnom učioničkom okruženju (Brojčin, 2013).

Istraživanja pokazuju da učenici sa invaliditetom mogu ostvariti koristi u participaciji u inkluzivnom fizičkom vaspitanju, ali takođe da su manje aktivni i osjećaju se isključenima kada je njihovo učešće ograničeno (Combs, Elliott & Whipple, 2010).

Inkluzivno obrazovanje predviđeno je međunarodnim političkim dokumentima kako bi se povećala participacija, zajedništvo, saosjećanje i poštovanje različitosti. Međutim, postoje razlike između politike i prakse. Način na koji se različitost izražava u političkim dokumentima varira, te stoga ne pružaju dovoljno smjernica nastavnicima fizičkog vaspitanja o tome kako da implementiraju inkluzivne prakse (Golubović, Maksimović, Golubović i Glumbić, 2012).

Školsko fizičko vaspitanje je kontekst u kojem se mogu preispitivati norme, vrijednosti i stavovi, što može doprinositi unapređenju jednakosti i socijalne inkluzije za ranjive grupe, kao što su osobe sa invaliditetom. Inkluzivne prakse fizičkog vaspitanja

fokusiraju se na sposobnosti i podršku zajednice, te imaju pristup temeljen na snagama koji pruža proširene mogućnosti za učenje.

Fizičko vaspitanje pomaže učenicima da razviju vještine koje ih podstiču da budu aktivni i fizički spremni za život. Ono pozitivno utiče na fizičko, mentalno i emocionalno zdravlje učenika, pomaže djeci da nauče kako se njihovo tijelo kreće i priprema ih da budu fizički aktivni i zdraviji tokom života.

S obzirom na sve prethodno navedeno, smatramo da stavovi nastavnika fizičkog vaspitanja prema inkluzivnom obrazovanju direktno utiču na kvalitet razvoja ukupnog antropološkog statusa učenika sa smetnjama u razvoju. Dodatnu motivaciju za istraživanje predstavlja činjenica da, prema našim saznanjima, u Crnoj Gori nijesu sprovedena istraživanja koja se specifično bave ispitivanjem stavova nastavnika fizičkog vaspitanja prema inkluzivnom obrazovanju, zbog čega smatramo da postoji nedostatak empirijskih podataka u ovoj oblasti.

I TEORIJSKI DIO

1. KARAKTERISTIKE INKLUZIVNE OBRAZOVNE PRAKSE U ŠKOLSKOM KONTEKSTU

Sve promjene koje se dešavaju u našoj zemlji, na ovaj ili onaj način, utiču na različite sfere života i aktivnosti našeg društva. Prioritet univerzalnih ljudskih vrijednosti, ljudskog života i zdravlja, te slobodnog razvoja pojedinca, ogleda se i u organizaciji obrazovnog procesa. Shodno tome, pažnja prema problemu humanizacije obrazovanja i personalizacije procesa učenja je porasla. Zbog toga je sasvim logično da inkluzivno obrazovanje postaje jedno od prioriternih područja razvoja savremenog obrazovanja u našoj zemlji. Inkluzija se shvata kao uključivanje svih učenika u opšti obrazovni proces, bez obzira na njihov pol, etničku pripadnost, religiju, fizičko i mentalno zdravlje, ili nivo razvoja (Beamer & Yun, 2014).

Inkluzivno obrazovanje predstavlja perspektivan model socijalizacije u društvu koje teži postizanju visokog nivoa socijalne sigurnosti za svakog pojedinca. Posebno mjesto u sprovođenju takvog modela zauzima nastavnik. Na njegovoj emocionalnoj stabilnosti i spremnosti da prihvati djecu sa posebnim obrazovnim potrebama zavisi razvoj inkluzivnog obrazovanja u obrazovnom sistemu (Japundža-Milisavljević, 2009).

Inkluzivno obrazovanje se shvata kao proces zajedničkog obrazovanja i vaspitanja osoba sa invaliditetom i njihovih vršnjaka bez poteškoća. Tokom takvog obrazovanja, djeca sa invaliditetom mogu postići maksimalan napredak u socijalnom i psihološkom razvoju (Prast et al., 2018).

Inkluzija podrazumijeva da sve obrazovne ustanove, uključujući vrtiće, moraju prihvatiti svu djecu bez izuzetka, bez obzira na njihove karakteristike. Obrazovni sistem treba da se zasniva na ovom principu: sva djeca su različita i svako je posebno na svoj način, ali svi pripadaju istoj zajednici. Svako dijete ima pravo da pohađa školu, bilo da je talentovano ili ima invaliditet. Svako dijete mora biti posmatrano individualno, uzimajući u obzir njegove posebne obrazovne potrebe (Manitsa & Doikou, 2020).

Jedan od zadataka inkluzivnog obrazovanja jeste stvaranje psihološki udobnog obrazovnog okruženja tokom pedagoške komunikacije za djecu sa invaliditetom. Inkluzivno obrazovanje zahtijeva ne samo posebno kreirane uslove za djecu sa invaliditetom, već i posebnu psihološku spremnost nastavnika (Asamoah et al., 2018).

Nespремnost nastavnika za inkluzivnu praksu predstavlja problem već u početnim fazama obrazovanja: pojavljuju se psihološke „barijere“ poput profesionalne nesigurnosti, nespremnosti da se bilo šta promijeni, kao i psihološke nespremnosti za rad sa djecom sa smetnjama u razvoju. Nastavnik koji podučava djecu sa posebnim obrazovnim potrebama mora biti psihološki pripremljen da stvori posebne uslove za takvu djecu unutar postojećeg obrazovnog sistema, kao i za razvoj i primjenu korekcionih i razvojnih tehnologija za njihovo obrazovanje (Mikas i Roudi, 2012).

Nivo profesionalizma i znanja koji omogućava donošenje optimalnih odluka u određenoj pedagoškoj situaciji predstavljen je kroz tri grupe posebnih kompetencija: organizacione i upravljačke, obrazovne i metodološke. Svaka od ovih kompetencija uključuje listu profesionalno važnih osobina koje imaju značajan uticaj na efikasnost profesionalne pedagoške aktivnosti. Psihološka spremnost rezultat je profesionalnog osposobljavanja, kvaliteta ličnosti i, samim tim, djeluje kao regulator uspjeha profesionalne aktivnosti (Krampač-Grljušić, 2017).

Za uspješan proces emocionalnog prihvatanja djece sa invaliditetom od strane nastavnika, potrebno je da nastavnici razviju empatiju prema takvim učenicima. Empatija se ogleda u sposobnosti da se uzdigne iznad sebe i situacije, da se posmatra sopstveni rad i ponašanje sa strane i da se procijeni djelovanje tokom rada sa djecom sa invaliditetom. Kako bi bili psihološki spremniji za sprovođenje inkluzivnog obrazovanja, važno je da nastavnici savladaju vještine empatičkog slušanja, čiji je cilj da učenici steknu osjećaj da su njihova osjećanja i iskustva prihvaćena, shvaćena i zanimljiva nastavniku (Igrić, 2015).

Od pedagoškog uticaja zavisi koliko će dijete biti emocionalno ispunjeno, koliko će mu život u školi biti zanimljiv i uzbudljiv (Haegele & Zhu, 2017). Takođe, osnovna komponenta psihološke spremnosti za sprovođenje ideja inkluzivnog obrazovanja jeste motivaciona sfera nastavnika, koja određuje svrhovit i svestan karakter njegovih postupaka i definiše potencijal ličnosti. Motivaciona komponenta karakteriše se lično-pedagoškom orijentacijom i manifestuje se u motivaciono-vrednosnom odnosu prema procesu učenja, u kojem se realizuje odnos subjekta i subjekta.

1.1. Definisane pojma inkluzivno obrazovanje

Ne postoji univerzalno prihvaćena definicija inkluzije niti konsenzus o standardizovanom skupu procedura koje bi trebalo pratiti kako bi se ona primijenila. Jedan od

načina da se inkluzija razlikuje od drugog pristupa bez segregacije, poznatog kao integracija (mainstreaming), jeste taj što se u inkluzivnom razredu stavlja snažan akcenat na pokušaj zadovoljenja različitih obrazovnih potreba svih učenika bez njihovog izdvajanja iz učionice (Hrnjica, 2004). Nasuprot tome, kada su djeca s posebnim obrazovnim potrebama uključena putem integracije, to obično znači (barem u principu) da se od svih u razredu očekuje da prate jedinstveni standardni kurikulum, bez obzira na njihove razlike, ili da se određena djeca izdvajaju iz razreda na veliki dio dana kako bi primala svoje lekcije i usluge (Lazor, Marković i Nikolić, 2008).

Pojam „inkluzivno obrazovanje“ najčešće se koristi da označi uključivanje osoba s fizičkim i mentalnim oštećenjima, kao što su senzorna ili pokretna ograničenja, intelektualne teškoće, poremećaji u učenju, jezički poremećaji, poremećaji ponašanja i poremećaji iz spektra autizma. Neki pedagozi i teoretičari koriste termin „inkluzija“ i u širem smislu, odnoseći se na obrazovni sistem osmišljen tako da osigura pristup svim grupama koje su marginalizovane u društvu i u školama (Roseblum, 1998).

Tako se inkluzija ponekad zamišlja kao namjerno i svjesno strukturisanje cjelokupnog školskog i učioničkog okruženja tako da budu dostupna i prijatna ne samo učenicima s oštećenjima, već i onima koji se mogu suočiti s isključenjem ili obesnaživanjem zbog svoje etničke pripadnosti, društvene klase, pola, kulture, religije, istorije migracije ili drugih osobina. Zbog ovog šireg značenja, inkluzija se ponekad podržava kao sredstvo za postizanje sveobuhvatnijeg oblika socijalne pravde.

1.2. Inkluzivne učionice u kontekstu osnovnih škola

Nastavnici žele stvoriti okruženje u kojem će svi učenici moći postići najbolje rezultate u učenju. Ovo može biti posebno izazovno kada je cilj potpuno inkluzivna učionica. Učenici često imaju veoma različite sposobnosti, stilove učenja, načine izražavanja i interakcije sa svojim fizičkim i socijalnim okruženjem. Njihove sposobnosti da se fokusiraju i obrate pažnju, ostanu mirni, razumiju i odgovore na socijalne signale, kao i da se samoregulišu u odgovoru na stimulaciju, mogu se značajno razlikovati. Ponekad se ograničenja i potrebe učenika postanu očigledni tek u kontekstu određenih učioničkih aktivnosti i interakcija (Bouillet, 2010).

Tri vrste izazova ili dilema povezane s inkluzivnim obrazovanjem posebno su relevantne za upravljanje učionicom. Prvo, tu je izazov kako stvoriti i održati red, strukturu i sigurnost koje su neophodne za uspješno učenje. Učionice, kao i sve druge društvene situacije, uključuju rutinske aktivnosti i obrasce interakcije. Nastavnici nastoje uključiti sve svoje učenike u društvene rituale kroz koje se odvija učenje i izgradnja zajednice, te takođe nastoje pronaći kreativne, konstruktivne načine za rješavanje potencijalnih ometanja (Drandić i Lazarić, 2018).

Efektivno upravljanje, stoga, nije samo o prilagođavanju učeničkih potreba, već i o pomaganju učenicima da regulišu svoje ponašanje. Drugi izazov je kako zadovoljiti obrazovne, socijalne i razvojne potrebe svih učenika, kako onih koji se tipično razvijaju, tako i onih s posebnim potrebama i oštećenjima. Treći izazov je kako se suočiti s stalnim rizikom od stigmatizacije onih koji se doživljavaju kao "drugi".

1.3. Strategije za efikasno sprovođenje inkluzivnog obrazovanja

U efektivnom inkluzivnom okruženju, nastavnici su otvoreni za pronalaženje kreativnih načina kako pomoći djetetu da funkcionira u razredu. Cilj je pružiti djeci ono što im je potrebno kako bi postigli najbolji učinak u učenju i postali članovi zajednice u razredu.

Kako nastavnici bolje upoznaju lična ograničenja i osjetljivosti svojih učenika, često mogu predvidjeti situacije koje bi mogle biti posebno teške ili previše stimulativne. Mogu preduzeti preventivne korake kako bi smanjili nelagodnost učenika, čime pomažu da se očuva harmonija grupe. Ako razred ide na izlet, nastavnici i roditelji mogu pripremiti dijete unaprijed, objašnjavajući šta da očekuje i ponavljajući šta će razred raditi.

Postoje mnogi načini da se pedagoške tehnike, kurikulum i drugi aspekti nastave i učenja prilagode različitim potrebama i sposobnostima učenika. Individualizacija i diferencirana nastava dvije su strategije koje mogu učiniti školovanje dostupnim svakom učeniku.

Inkluzivna obrazovna praksa ne negira niti odbacuje postojanje razlika, uključujući razlike u sposobnostima. Dakle, inkluzivno obrazovanje nije samo o poboljšanju pristupa i mogućnosti za one čiji invaliditeti inače mogu da ih ograniče. Takođe, radi se o tome da se invaliditeti učine manje centralnim za način na koji dijete vidi druge, kao i za način na koji

ono vidi sebe. Sa mlađom djecom, jedan od načina da se sposobnosti i potrebe učine običnijim je omogućiti svim učenicima u razredu da postanu upoznata sa uređajima i uslugama koje koriste djeca sa posebnim obrazovnim potrebama.

Inkluzivno obrazovanje se takođe olakšava lekcijama i aktivnostima koje podstiču učenike (kao i odrasle) da reflektuju činjenicu da svako ima snage, ali i ograničenja, te oblasti na kojima mogu pokušati da se poboljšaju. Takođe je korisno ponuditi formalne i neformalne lekcije koje promovišu empatiju i uzimanje perspektive. Ove dimenzije inkluzivnog obrazovanja su važne jer efektivno upravljanje inkluzivnim razredom ima mnogo više veze sa uticanjem na osjećaj identiteta i međuljudske odnose svih učenika, nego sa razvojem pedagoških tehnika koje su dostupne i maksimalizuju potencijal svih učenika.

Inkluzivno obrazovanje ima mnoge snažne zagovornike, ali je i predmet kritika. Postoji nekoliko različitih zabrinutosti koje su iznijeli nastavnici i roditelji, od kojih će ovdje biti pomenute tri. Prvo, dok neki zagovornici insistiraju da svi učenici mogu biti uspješno obrazovani na ovaj način, drugi postavljaju pitanja o granicama inkluzije i njenoj sposobnosti da funkcioniše dobro za sve, posebno kako djeca napreduju u višim razredima osnovne škole i dalje. Druga zabrinutost, koja je stalni izazov za sve demokratske institucije koje teže jednakosti i pravičnosti, odnosi se na to kako balansirati potrebe onih koji zahtijevaju dodatnu pažnju i resurse sa potrebama tipično razvijene djece. Treća zabrinutost odnosi se na potrebu za resursima. Da bi inkluzivno obrazovanje bilo održivo, nastavnicima i školama potrebno je obezbijediti dovoljno finansijskih i materijalnih resursa, obuku i druge oblike podrške (Batur i Glavaš, 2021).

2. ZNAČAJ ADEKVATNE METODIČKE ORGANIZACIJE NASTAVE FIZIČKOG VASPITANJA U INKLUZIVNOM OBRAZOVANJU

Prva primjena fizičkog vaspitanja kao predmeta za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama sprovedena je u Sjedinjenim Američkim Državama. Neophodnost fizičkog vaspitanja u inkluzivnom obrazovanju smatrana je važnim pitanjem, a danas je fizičko vaspitanje prihvaćeno kao ključni dio praksi inkluzivnog obrazovanja. Različita pravila, propisi i zakonodavstvo zahtijevaju integraciju fizičkog vaspitanja u inkluzivno obrazovanje. Naglašava se da fizičko vaspitanje koje se pruža učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama treba podržati i unaprijediti mnoge vještine (Braksiek, 2022).

Pošto je fizičko vaspitanje ključna komponenta inkluzivnog obrazovanja, od nastavnika fizičkog vaspitanja očekuje se da pružaju usluge kako bi zadovoljili potrebe djece sa posebnim obrazovnim potrebama. Ove usluge uključuju planiranje, ocjenjivanje, propisivanje/pozicioniranje, pripremu individualnih obrazovnih programa, nastavu, savjetovanje, evaluaciju, koordinaciju resursa, kao i konsultacije i zastupanje interesa (Bjelica i Petković, 2010).

Kada se razmatraju fizičko vaspitanje i sportske aktivnosti za osobe sa invaliditetom, cilj je doprinijeti njihovoj samostalnosti, očuvanju nezavisnosti u društvu i poboljšanju njihove socijalne adaptacije. Programi fizičkog vaspitanja za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama moraju biti pripremljeni na osnovu njihovih zahtjeva i individualnih karakteristika, kao što su dijagnoza, ozbiljnost dijagnoze i postojeći nivo postignuća (Catellani et al., 2018).

Neophodnost programa fizičkog vaspitanja pominjana je u prethodnoj akademskoj literaturi. Na primjer, Gavalda & Qinyi (2012) navode da djeca sa posebnim obrazovnim potrebama u prvoj fazi zahtijevaju adaptirane programe fizičkog vaspitanja, u drugoj fazi rehabilitacione programe fizičkog vaspitanja, a u posljednjoj fazi konstruktivne programe fizičkog vaspitanja. Poznato je da fizičke aktivnosti pomažu djeci sa posebnim obrazovnim potrebama da razviju samoosjećanje i socijalnu kompetenciju, razvijaju motoričke vještine, fizičku i motoričku adaptaciju, vještine korišćenja slobodnog vremena, kao i vještine igre i kreativnog vremena kao dugoročne ciljeve. Fizičke aktivnosti za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama moraju biti usmjerene na poboljšanje psihomotoričkog, senzornog i kognitivnog razvoja. Ako se postignu ovi razvojni domeni, takođe će se ostvariti i dugoročni ciljevi. Ipak, fizičke grupne aktivnosti podstiču dijeljenje, komunikaciju i učenje socijalnih ponašanja među učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama.

Smatramo da adekvatan metodički pristup u organizaciji nastave fizičkog vaspitanja ima važnu ulogu u inkluzivnom obrazovanju, jer stvara povoljne uslove za aktivnu participaciju učenika sa smetnjama i teškoćama u razvoju. Pravilna organizacija nastave fizičkog vaspitanja omogućava djeci sa smetnjama i teškoćama u razvoju da unaprijede svoje motoričke i socijalne vještine, ali istovremeno podstiče jednakost i razumijevanje različitosti. Osnovni elementi koji naglašavaju važnost pravilne metodičke organizacije fizičkog vaspitanja u inkluzivnom obrazovanju, između ostalog, uključuju:

- Prilagođavanje fizičkih aktivnosti prema individualnim motoričkim sposobnostima djece sa smetnjama u razvoju.
- Primjena raznovrsnih metoda prilikom izvođenja vježbi, uključujući demonstraciju pokreta, vođene vježbe, igre koje imaju prilagođene zahtjeve i aktivnosti koje podstiču interakciju učenika.
- Upotreba individualnih programa vježbanja, koji će omogućiti da svi učenici razvijaju svoje sposobnosti u skladu sa fizičkim kapacitetima.
- Upotreba specijalizovane opreme i pomagala, poput lopti sa zvukom, traka za balansiranje u cilju efikasnijeg izvođenja aktivnosti sa učenicima sa smetnjama i teškoćama u razvoju;
- Podsticanje timskog duha i saradnje kroz igre koje promovišu koordinaciju i kooperaciju između učenika.
- Stručno usavršavanje nastavnika fizičkog vaspitanja o strategijama prilagođavanja vježbi, pravilnoj upotrebi opreme i pružanju tehničke podrške učenicima sa smetnjama i teškoćama u razvoju (Haegle et al., 2020).

Navedena metodička rješenja ne samo da omogućavaju razvijanje motoričkih i funkcionalnih sposobnosti, kao i drugih dimenzija antropološkog statusa, već i doprinose socijalnoj inkluziji i emocionalnom blagostanju učenika sa posebnim obrazovnim potrebama.

Psihomotorni domen igra važnu ulogu u socijalnom i emocionalnom razvoju učenika sa posebnim obrazovnim potrebama, a fizičko vaspitanje i sport ih podržavaju u sticanju motoričkih vještina na sljedeće načine:

- Pобољшanje razvoja osnovnih komponenti tjelesne strukture,
- Učestvovanje u fizičkim aktivnostima i razvoj fizičke i motoričke prikladnosti,
- Razvijanje koordinacije,

- Razvijanje izdržljivosti i snage mišića, ravnoteže tijela i fleksibilnosti,
- Ojačavanje perceptivnih motoričkih funkcija, kinestetičkog i taktilnog opažanja (Bjelica i Fratrić, 2011).

Pored psihomotornih vještina, učenici sa posebnim obrazovnim potrebama takođe stiču osnovne ciljeve u vezi sa senzornim domenom. Ovi ciljevi su sljedeći:

- Suočavanje sa životnim problemima i pozitivno opažanje samopouzdanja,
- Adaptacija na okolinu,
- Učenje i postizanje samospoznaje (Idrizović, 2001).

Uključivanjem djece sa posebnim obrazovnim potrebama u časove i aktivnosti fizičkog vaspitanja, njihov način života može se poboljšati kroz:

- Podsticanje razvoja njihovih krupnih motoričkih vještina,
- Kontrolu gojaznosti,
- Poboljšanje samopouzdanja,
- Unapređenje socijalnih vještina,
- Promovisanje aktivnog i zdravog načina života,
- Poboljšanje mentalnog zdravlja,
- Razvijanje vještina rješavanja problema,
- Povećanje koncentracije
- Poboljšanje akademskog uspjeha (Idrizović, 2001).

2.1. Pozitivni stavovi nastavnika fizičkog vaspitanja prema inkluzivnom obrazovanju kao efikasna pretpostavka za kvalitetno uključivanje djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju u fizičke aktivnosti

Stavovi nastavnika prema inkluziji utiču na njihovo znanje o različitim vrstama invaliditeta, vrsti i stepenu invaliditeta, pomoći u nastavi i stavovima vršnjaka. Neadekvatna obuka, nedostatak obuke i iskustva u uspješnoj inkluziji učenika sa invaliditetom navedeni su u literaturi kao razlozi zbog kojih nastavnici fizičkog vaspitanja imaju negativne stavove prema inkluzivnom obrazovanju. Za učenike sa smetnjama u razvoju, fizičko vaspitanje je

važan kontekst za sticanje koristi od fizičke aktivnosti, posebno jer su mogućnosti za učešće u vanškolskim fizičkim aktivnostima ograničene (Đorđić, Tubić i Protić, 2014).

Istraživanja pokazuju da učenici sa invaliditetom mogu doživjeti koristi od participacije u inkluzivnom fizičkom vaspitanju, ali i da su manje aktivni i osjećaju se isključeni kada je učešće ograničeno (Maksimović, Golubović i Jablan, 2015). Inkluzivno obrazovanje je propisano međunarodnim dokumentima kako bi se povećalo učešće, zajedništvo, saosjećanje i poštovanje različitosti. Međutim, postoje razlike između politike i prakse. Način na koji se različitost izražava u političkim dokumentima varira, te stoga oni pružaju malo smjernica nastavnicima fizičkog vaspitanja o tome kako da implementiraju inkluzivne prakse. Uočene su razlike u percepciji nastavnika o ulozi fizičkog vaspitanja, pri čemu ga neki vide primarno kao obrazovni predmet, dok ga drugi doživljavaju kao sredstvo za fizičku aktivnost (Saloviita, 2020).

Istraživanja iz skandinavskih zemalja ukazuju da nastava fizičkog vaspitanja često pretežno obuhvata aktivnosti inspirisane takmičarskim sportovima, što može dovesti do isključivanja ili negativnog iskustva za učenike sa invaliditetom. Dodatno, nedostatak adekvatne podrške za prilagođavanje programa specifičnim potrebama učenika sa invaliditetom predstavlja značajan izazov, čime se smanjuje praktična primjena principa inkluzije iz dokumenata (Rojo-Ramos et al., 2022).

Inkluzivne prakse fizičkog vaspitanja fokusiraju se na sposobnosti i podršku zajednice, te imaju pristup zasnovan na snagama koji pruža proširene mogućnosti za učenje. Studija o inkluzivnom fizičkom vaspitanju sprovedena tokom 15 godina od strane Manzoor (2015) pokazala je da se malo šta promijenilo u stavu nastavnika prema sposobnosti da uključe učenike sa invaliditetom u redovno fizičko vaspitanje. Zaključeno je da su stavovi nastavnika i samopouzdanje u vezi sa inkluzijom međusobno povezani i mogu djelovati kao moderatori inkluzivnih praksi, tj. kao olakšivači i prepreke. Takođe, potrebno je više istraživanja o intervencijama koje imaju za cilj promjenu stavova nastavnika prema inkluziji. Iako postoje pozitivni stavovi prema modifikaciji aktivnosti fizičkog vaspitanja kako bi se prilagodile posebnim obrazovnim potrebama učenika, potrebna je bliža saradnja između nastavnika fizičkog vaspitanja i specijalnih edukatora kako bi se međusobno informisali o različitostima i inkluzivnim nastavnim strategijama.

Samopouzdanje nastavnika osigurava efikasnost inkluzije. Kao rezultat sinergije ovih faktora, proces organizacije inkluzije biće efikasan i pružiće sljedeće društvene efekte: 1) obezbjeđivanje zasluženog položaja učenika osnovnih škola u društvu, kao i njihova

adaptacija u socijalnom okruženju; 2) uspostavljanje međuljudskih odnosa između učenika i učitelja; 3) pozitivan stav prema integraciji učenika sa posebnim obrazovnim potrebama u društvo (Behlol, 2011).

Nastavnici fizičkog vaspitanja suočavaju se sa izazovima u stvaranju i implementaciji odgovarajućih obrazovnih uslova za učenike sa invaliditetom, kako bi oni mogli da učestvuju i osjećaju se uključeni u redovno školsko fizičko vaspitanje. Stavovi nastavnika prema inkluziji zavise od znanja o različitim vrstama invaliditeta, tipa i stepena invaliditeta, veličine razreda, pomoći u nastavi i stavova vršnjaka. Nedovoljna obuka, nedostatak treninga i iskustva u vezi sa uspješnim uključivanjem učenika sa invaliditetom često se pominju u literaturi kao razlozi zbog kojih nastavnici fizičkog vaspitanja imaju negativan stav prema inkluziji (Radisavljević Janić i sar., 2018).

Za učenike sa invaliditetom, obavezno školsko fizičko vaspitanje predstavlja važan kontekst za ostvarivanje koristi od fizičke aktivnosti, naročito jer su im mogućnosti za učešće u vanškolskim fizičkim aktivnostima ograničene (Obrusnikova, Balkova & Block, 2003).

2.2. Uvažavanje individualnih specifičnosti djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju u nastavi fizičkog vaspitanja

U nastavi fizičkog vaspitanja, od izuzetne je važnosti uvažavanje individualnih specifičnosti djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju kako bi se stvorili uslovi za njihovo uspješno uključivanje. To podrazumijeva sljedeće korake:

- **Procjena sposobnosti i potreba svakog djeteta** – Potrebno je da nastavnik analizira antropološki status učenika sa posebnim obrazovnim potrebama kako bi mogao da kreira odgovarajući plan aktivnosti.
- **Prilagođavanje sadržaja nastave** – Potrebno je da se aktivnosti prilagode u skladu sa trenutnim mogućnostima djeteta, pri čemu se posebno vodi računa o ciljevima fizičke aktivnosti, kao što su razvoj koordinacije i drugih motoričkih sposobnosti.
- **Upotreba raznovrsnih pristupa u nastavi** – Nastavnici fizičkog vaspitanja mogu koristiti demonstraciju, vođene vježbe ili igre sa jednostavnijim pravilima kako bi djeca sa smetnjama u razvoju lakše savladala zadatke.

- **Upotreba adekvatne opreme** – Potrebno je koristiti sredstva poput lopti sa zvonom, traka za ravnotežu i drugih materijala kako bi se stvorili uslovi za učešće svih učenika u nastavi fizičkog vaspitanja.
- **Postavljanje realnih ciljeva** – Ciljevi treba da budu prilagođeni mogućnostima djeteta, postepeno povećavajući složenost u skladu sa njegovim napretkom.
- **Fleksibilnost u izvođenju aktivnosti** – Od nastavnika fizičkog vaspitanja se očekuje da bude fleksibilan i prilagodi trajanje, intenzitet i vrstu vježbi (Block & Zeman, 1996).

Poštovanjem navedenih načela, nastava fizičkog vaspitanja ne samo da ima pozitivan uticaj na fizički razvoj djeteta, već i na njegovo samopouzdanje i motivaciju.

2.3. Usklađivanje motoričkih zadataka sa sposobnostima i potrebama djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju

Prilagođavanje motoričkih zadataka sposobnostima djece sa smetnjama u razvoju od ključne je važnosti za njihovo ravnopravno učešće u fizičkom vaspitanju. Glavne etape u ovom procesu su:

- **Procjena trenutnih motoričkih sposobnosti djeteta** – Motorički zadaci treba da budu usklađeni sa fizičkim i kognitivnim sposobnostima djece sa smetnjama u razvoju.
- **Razbijanje kompleksnih zadataka na manje korake** – Složeniji motorički zadaci mogu se podijeliti na jednostavnije, kako bi ih učenici lakše savladali.
- **Prilagođavanje tempa aktivnosti** – Potrebno je djeci dati više vremena da obave određeni motorički zadatak, uz postepeno povećanje zahtjeva.
- **Ponavljanje motoričkih zadataka** – Ako učenik redovno ponavlja motoričke zadatke, razvija sigurnost, motoričku memoriju i osjećaj samopouzdanja.
- **Motivisanje učenika** – Motoričke zadatke treba predstaviti na način koji motiviše dijete, uključujući igre ili slične aktivnosti.

- **Pružanje kontinuirane povratne informacije** – Nastavnik treba da ohrabri učenika i pruži mu povratne informacije vezane za određeni motorički zadatak (Rouse, 2009).

Dakle, na osnovu navedenog, smatramo da se motorički zadaci mogu efikasno prilagoditi sposobnostima učenika sa posebnim obrazovnim potrebama.

2.4. Diferenciranje programa nastave fizičkog vaspitanja za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju

Diferencijacija nastave podrazumijeva prilagođavanje metoda nastave i sadržaja kako bi se udovoljilo različitim potrebama za učenjem, interesovanjima i sposobnostima učenika. Ovaj pristup je posebno važan za učenike sa posebnim obrazovnim potrebama, koji se često suočavaju sa teškoćama u tradicionalnim učionicama koje primjenjuju jednaki pristup za sve. Diferenciranjem nastave, nastavnici fizičkog vaspitanja mogu stvoriti inkluzivno, učeniku orijentisano okruženje za učenje koje omogućava svakom učeniku da bude uspješan (Prodanović i Ničković, 1984).

Diferencijacija nastave je pristup u kojem nastavnici fizičkog vaspitanja aktivno planiraju nastavu koja podržava individualni razvoj učenika, uzimajući u obzir njihove jedinstvene profile učenja. Nastavnik proaktivno mijenja elemente kao što su sadržaj, proces, evaluacija i okruženje kako bi učenicima sa smetnjama u razvoju omogućio da uče na pristupačan način, uz odgovarajući nivo izazova, u skladu sa njihovim različitim sposobnostima.

Diferencijacija nastave inkluzivnog fizičkog vaspitanja podrazumijeva:

- Prilagođavanje različitim nivoima sposobnosti,
- Pružanje materijala u različitim formatima,
- Ponuda izbora učenika u načinu pristupa sadržaju, učešća i prikazivanja svog učenja.
- Često ocjenjivanje spremnosti i napretka učenika kako bi se oblikovali odgovarajući planovi nastave (Prodanović i Ničković, 1984).

Dakle, diferencijacija nastave je pristup učenju koji uključuje prilagođavanje nastave, učioničkih aktivnosti i procjene kako bi se zadovoljile različite potrebe i stilovi učenja učenika. Ovo je posebno važno u inkluzivnom fizičkom vaspitanju, gdje učenici sa posebnim obrazovnim potrebama i invaliditetima uče zajedno sa svojim vršnjacima tipičnog razvoja.

Kada se pravilno sprovodi, diferencijacija nastave omogućava svim učenicima, uključujući one sa posebnim obrazovnim potrebama, da budu angažovani i izazvani kao učenici u inkluzivnom okruženju. To zahtijeva dosljedan trud, ali donosi rezultate kroz povećanje samopouzdanja i uspjeha učenika.

2.5. Podsticanje socijalnih interakcija između djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju sa vršnjacima tipičnog razvoja u nastavi fizičkog vaspitanja

Sva djeca, bez obzira na svoje sposobnosti, treba da se bave nekom vrstom fizičke aktivnosti. Redovnim vježbanjem, djeca će primijetiti pozitivan napredak ne samo u svom fizičkom, već i u socijalnom razvoju. Djeca sa posebnim obrazovnim potrebama treba da učestvuju u časovima fizičkog vaspitanja ili aktivnostima kako bi unaprijedila i razvila ove vještine.

Kada djeca sa posebnim obrazovnim potrebama učestvuju u časovima fizičkog vaspitanja ili aktivnostima zajedno sa vršnjacima koji nemaju smetnje u razvoju, to ih podstiče da razvijaju ključne komunikacione i socijalne vještine. Za djecu bez smetnji u razvoju takođe postoje velike koristi od rada i druženja sa djecom koja imaju smetnje u razvoju. To povećava njihovu toleranciju prema razlikama među vršnjacima i poboljšava njihovu svijest o individualnim potrebama (Stepanović, 2018).

Nažalost, istraživanja su pokazala da djeca sa posebnim obrazovnim potrebama ne učestvuju u fizičkim aktivnostima tako često kao njihovi vršnjaci. To ukazuje na to da su djeca sa smetnjama u razvoju izložena većem riziku od razvoja gojaznosti u djetinjstvu u poređenju sa svojim vršnjacima iz redovnog sistema obrazovanja. Postoji mnogo faktora koji doprinose ovom problemu, a on takođe zavisi od sposobnosti djeteta.

U nastavi fizičkog vaspitanja veoma je važno podsticati socijalne interakcije između djece sa smetnjama i vršnjaka tipičnog razvoja. Prema stručnoj literaturi, postoji nekoliko strategija koje nastavnici mogu primijeniti kako bi unaprijedili socijalizaciju djece sa smetnjama u razvoju. Neke od tih strategija su:

- **Prilagođene sportske aktivnosti** – Organizovanjem raznovrsnih fizičkih aktivnosti, koje se mogu prilagoditi mogućnostima svakog učenika, nastavnici mogu omogućiti djeci sa smetnjama u razvoju da učestvuju u igrama kao što su trčanje, igre sa loptom ili takmičenja.
- **Rad u grupama** – Fizičke aktivnosti koje uključuju rad u grupi unapređuju socijalizaciju djece sa smetnjama u razvoju. Kroz zajedničke fizičke aktivnosti, djeca imaju mogućnost da razvijaju vještine komunikacije i interakcije.
- **Postavljanje zajedničkih ciljeva** – Kroz grupne fizičke aktivnosti djeca sa smetnjama u razvoju imaju mogućnost da se povežu sa vršnjacima. Kada djeca imaju zajednički cilj, međusobno sarađuju.
- **Fokus na socijalnu inkluziju** – Potrebno je da nastavnici usmjere fokus na pravilno socijalno ponašanje, poput međusobnog pomaganja.
- **Pohvala** – Pozitivne socijalne interakcije je poželjno pohvaliti kako bi se one ponavljale (Stepanović, 2018).

Primjena navedenih strategija omogućava nastavnicima da stvore inkluzivnu klimu i olakšaju proces socijalizacije djece sa smetnjama u razvoju.

3. ULOGA NASTAVNIKA U REALIZACIJI INKLUZIVNOG FIZIČKOG VASPITANJA U OSNOVNOJ ŠKOLI

Nastavnici su ključne figure u procesu obezbjeđivanja efikasne organizacije inkluzivnog fizičkog vaspitanja za učenike osnovnih škola. Uzimajući u obzir uvođenje obrazovanja tokom cijelog života, promjene u pristupima finansiranju inkluzije (od centralizovanog ka decentralizovanom), sistematsko ažuriranje zakonodavstva, razvoj programa obuke i usavršavanja nastavnika u oblasti inkluzivnog obrazovanja, javlja se potreba za proučavanjem glavnih trendova i karakteristika modela inkluzije u zemljama EU.

Potreba za transformacijom modela nastaje zbog niza spoljašnjih i unutrašnjih faktora. Tokom perioda 2014-2018, reforma inkluzivnog obrazovanja i transformacija uloge nastavnika u organizaciji inkluzivnog obrazovanja postale su značajan problem u mnogim zemljama EU (Nxumalo, 2018). Integrisani pristup implementaciji reforme školskog uključivanja i dalje je osnovni princip.

Nedavna istraživanja potvrđuju značaj organizacije inkluzivnog obrazovanja u vezi sa procesom inkluzije, percepcijom nastavnih metoda i resursa od strane različitih subjekata

inkluzije (Paseka & Schwab, 2020). Među faktorima efikasnosti modela inkluzije, uloga nastavnika je poseban faktor koji se formira pod uticajem usvojenih zakonodavnih promjena, prakse inkluzije i razmene iskustava u organizaciji inkluzivnog obrazovanja. Kompetencije nastavnika fizičkog vaspitanja, oblikovane kroz programe obuke i usavršavanja, obezbjeđuju efikasnost adaptacije i integracije učenika osnovnih škola u društvo.

Uloga nastavnika fizičkog vaspitanja u organizaciji inkluzivnog obrazovanja osnovnoškolskih učenika potvrđena je brojnim naučno-eksperimentalnim studijama. Analiza naučne literature, počevši od 2000. do 2020. godine, potvrđuje značaj sljedećih ključnih faktora koji određuju organizaciju inkluzivnog obrazovanja i zavise od nastavnika, a to su: 1) ubjeđivanje, pozitivan stav, konstrukcionistački pristup i percepcija inkluzije od strane nastavnika, koji se mogu formirati kroz obuku, završavanje kvalifikacionih programa, dok se stiče iskustvo inkluzije.

Nastavnici fizičkog vaspitanja treba da prođu obuku koja obuhvata:

- Razumijevanje važnosti uključivanja djece svih sposobnosti u zajedničke fizičke aktivnosti;
- Odgovaranje na raznolike obrazovne potrebe djece;
- Planiranje, modifikovanje i prilagođavanje časova kako bi uključili djecu sa posebnim obrazovnim potrebama;
- Odabir ciljeva koji odgovaraju potrebama djece sa smetnjama u razvoju;
- Razumijevanje da djeca sa smetnjama mogu učestvovati u aktivnostima ako su one prilagođene njihovim potrebama itd. (Schwab, Sharma & Hoffmann, 2019).

Veoma je važno da se uspostavi odnos između nastavnika fizičkog vaspitanja i djeteta sa posebnim obrazovnim potrebama. Na taj način mogu razgovarati o tome šta dijete želi i može da radi, umjesto da se fokusiraju na ono što ne može. Razumijevanjem potreba i sposobnosti djeteta i uključivanjem djeteta u proces, ono će početi da stvara pozitivne asocijacije sa fizičkim aktivnostima, kao što su:

- Povećana motivacija;
- Veća angažovanost;
- Poboljšano samopouzdanje;
- Veći osjećaj vlastite vrijednosti (Idrizović, 2001).

3.1. Planiranje i realizacija inkluzivnog fizičkog vaspitanja

Planiranje i realizacija inkluzivnog fizičkog vaspitanja je važan proces za pružanje uslova svim učenicima da učestvuju u nastavi fizičkog vaspitanja. Inkluzivno fizičko vaspitanje podrazumijeva posebnu pažnju na različite potrebe učenika. Nastavnici koji planiraju nastavu inkluzivnog fizičkog vaspitanja moraju uzeti u obzir sljedeće:

- **Razumijevanje različitih potreba učenika** – Prije nego što počnu sa planiranjem, važno je da nastavnici budu upoznati sa potrebama učenika. To se odnosi na fizičke, emocionalne i socijalne sposobnosti, kao i specifične izazove sa kojima se učenici mogu suočiti.
- **Prilagođavanje fizičkih aktivnosti** – Aktivnosti i sredstva za rad moraju se prilagoditi potrebama djece sa smetnjama u razvoju.
- **Upotreba fleksibilnih metoda podučavanja** – Inkluzivno fizičko vaspitanje podrazumijeva primjenu različitih metoda podučavanja kako bi se zadovoljile potrebe različitih učenika.
- **Kreiranje inkluzivnog okruženja** – Nastavnici fizičkog vaspitanja treba da kreiraju okruženje u kojem će djeca sa smetnjama osjećati uvaženo. To se odnosi na timski rad, saradnju, kao i koheziju između svih učenika.
- **Ocjenjivanje** – Ocjenjivanje treba da bude zasnovano na napretku svakog učenika (Yada & Savolainen, 2017).

Dakle, inkluzivno fizičko vaspitanje pomaže u razvijanju fizičkih, socijalnih i emocionalnih vještina, kao i u jačanju sigurnosti učenika. Adekvatno planiranje i realizacija ove vrste nastave omogućavaju svim učenicima da se osjećaju vrijednim.

3.2. Usklađivanje fizičkih aktivnosti sa ciljevima definisanim individualnim razvojno-obrazovnim planom

Usklađivanje fizičkih aktivnosti sa ciljevima definisanim individualnim razvojno-obrazovnim planom (IROP) podrazumijeva važan element u vaspitanju i obrazovanju djece sa smetnjama u razvoju. Da bi se fizičke aktivnosti na adekvatan način prilagodile i doprinosile ciljevima IROP-a, važno je pratiti naredna načela:

- **Individualizacija aktivnosti** – Modifikacija aktivnosti, opreme i sredstava.
- **Usklađivanje sa razvojnim ciljevima** – Fizičke aktivnosti treba da budu usklađene sa razvojnim ciljevima definisanim u IROP-u. Na primjer, ako je jedan od ciljeva unapređenje motoričkih vještina, aktivnosti koje podrazumijevaju balansiranje, koordinaciju ili snagu mogu biti prioritet.
- **Praćenje napretka i prilagođavanje** – Važno je pratiti napredovanje učenika u cilju daljeg planiranja nastave fizičkog vaspitanja. Nastavnici i stručnjaci koji rade sa učenikom treba redovno da procjenjuju kako realizovane vaspitno-obrazovne aktivnosti utiču na postizanje ciljeva iz IROP-a.
- **Podrška i saradnja** – Potrebno je u realizaciji fizičkih aktivnosti uključiti relevantne stručnjake, kao što su nastavnici fizičkog vaspitanja, specijalni edukatori, terapeuti i roditelji.
- **Razvijanje samopouzdanja i motivacije** – Fizičke aktivnosti koje se realizuju treba da motivišu dijete sa smetnjama u razvoju. Kada učenici uoče napredak i ostvare ciljeve koji su postavljeni za njih, istovremeno razvijaju pozitivan stav prema učenju i fizičkim aktivnostima (Asamoah et al., 2018).

Usklađivanje fizičkih aktivnosti sa ciljevima koji su definisani u IROP-u omogućava holistički razvoj djeteta sa posebnim obrazovnim potrebama.

3.3. Poteškoće u realizaciji inkluzivnog fizičkog vaspitanja

Poteškoće u realizaciji inkluzivnog fizičkog vaspitanja odnose se na izazove u organizaciji prostora i vremena za sve učenike, kao i nemogućnost da se sva oprema i aktivnosti prilagode različitim potrebama. Činjenica je da se nastavnici u mnogim školama suočavaju sa preopterećenjem zbog velikih brojeva učenika, što se može negativno odraziti na primjenu individualizovanog pristupa.

Nedovoljna saradnja između nastavnika fizičkog vaspitanja i stručnog osoblja, kao što su pedagozi, psiholozi i logopedi, veoma često otežava pružanje optimalne podrške djeci sa smetnjama u razvoju.

Nastavnici fizičkog vaspitanja suočavaju se sa izazovima prilikom kreiranja i implementacije odgovarajućeg okruženja za učenje za učenike s invaliditetom, kako bi mogli učestvovati i osjećati se uključeno. Stavovi nastavnika prema inkluziji zavise od znanja o različitim invaliditetima, tipu i stepenu invaliditeta, veličini razreda, pedagoškoj podršci i stavovima kolega. Nedostatak obuke, kao i nedostatak iskustva u uspješnoj inkluziji učenika s invaliditetom, često se navode kao razlozi zbog kojih su nastavnici fizičkog vaspitanja negativni prema inkluziji.

Smatra se da su stavovi nastavnika i njihovo samopouzdanje u vezi sa inkluzijom međusobno povezani i mogu djelovati kao moderatori inkluzivnih praksi, tj. kao faktori koji olakšavaju, ali i kao prepreke inkluziji (Braksiek, 2022).

Takođe, potrebno je sprovesti više istraživanja o intervencijama koje imaju za cilj promjenu stavova nastavnika prema inkluziji. Iako postoje pozitivni stavovi prema modifikaciji aktivnosti fizičkog vaspitanja kako bi se prilagodile posebnim potrebama pojedinaca, potrebna je bliža saradnja između nastavnika fizičkog vaspitanja i specijalnih edukatora kako bi se međusobno informisali o različitostima i inkluzivnim strategijama u nastavi.

II ISTRAŽIVAČKI DIO

1.1. Problem i predmet istraživanja

Fizičko vaspitanje za učenike sa posebnim obrazovnim potrebama treba da bude uključeno u svaku školu. Škole bi trebalo da uključe djecu sa posebnim potrebama u sve fizičke aktivnosti, prilagođavanjem oblasti aktivnosti na odgovarajući način, stvarajući kulturu inkluzivnosti i time odgovarajući na potrebe učenika sa posebnim obrazovnim potrebama (Schwab, 2021).

Problem istraživanja je sagledavanje i procjenjivanje stavova nastavnika fizičkog vaspitanja prema inkluzivnom obrazovanju u osnovnoj školi.

Predmet istraživanja stavovi nastavnika fizičkog vaspitanja prema inkluzivnom obrazovanju u osnovnoj školi.

1.2. Cilj i zadaci istraživanja

Cilj istraživanja glasi:

- Utvrditi stavove nastavnika fizičkog vaspitanja prema inkluzivnom obrazovanju u osnovnoj školi.

U skladu sa ciljem, istraživački zadaci su formulisani na sljedeći način:

- Utvrditi način na koji nastavnici fizičkog vaspitanja planiraju aktivnosti u koje uključuju djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju.
- Utvrditi da li nastavnici fizičkog vaspitanja aktivnosti prilagođavaju sposobnostima djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju.
- Utvrditi da li nastavnici fizičkog vaspitanja podstiču komunikaciju i socijalnu interakciju djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju sa njihovim vršnjacima tipičnog razvoja.
- Utvrditi stavove nastavnika fizičkog vaspitanja prema stručnom usavršavanju iz domena inkluzivnog obrazovanja.

1.3. Istraživačke hipoteze

U skladu sa ciljem istraživanja, glavnu hipotezu možemo definisati na sljedeći način: Pretpostavlja se da nastavnici fizičkog vaspitanja imaju afirmativne stavove prema inkluzivnom obrazovanju u osnovnoj školi.

Na osnovu definisane glavne hipoteze formulisali smo sporedne hipoteze na sljedeći način:

- Pretpostavlja se da nastavnici fizičkog vaspitanja planiraju aktivnosti u koje uključuju djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju na način koji omogućava aktivnu participaciju ove djece u svim formama fizičke aktivnosti i to kroz visok stepen kooperativnih odnosa sa vršnjacima tipičnog razvoja.
- Pretpostavlja se da nastavnici fizičkog vaspitanja aktivnosti prilagođavaju sposobnostima djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju.
- Pretpostavlja se da nastavnici fizičkog vaspitanja podstiču komunikaciju i socijalnu interakciju djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju sa njihovim vršnjacima tipičnog razvoja.
- Pretpostavlja se da nastavnici fizičkog vaspitanja imaju afirmativne stavove prema stručnom usavršavanju iz domena inkluzivnog obrazovanja.

1.4. Metode, tehnike i instrumenti istraživanja

Za prikupljanje podataka od nastavnika fizičkog vaspitanja korišćen je anketni upitnik i grupni intervju. Anketni upitnik sadržavao je 21 pitanje različitih tipova: zatvorenih, kombinovanih i otvorenih. Vodič za razgovor u fokus grupama bio je kreiran u formi polustrukturisanog intervjua, usmjeren na ključne probleme. Problemi koji su činili osnovu sadržaja definisani su u skladu s postavljenim ciljem istraživanja. Rezultati dobijeni kroz intervju omogućili su dublje sagledavanje predmeta istraživanja.

1.5. Uzorak ispitanika

Istraživanje je realizovano na uzorku od 75 nastavnika fizičkog vaspitanja. Struktura uzorka je prikazana u tabeli 1.

Tabela 1 – Uzorak ispitanika

Opština	Naziv škole	Broj nastavnika
Nikšić	OŠ „Olga Golović“	4
Nikšić	OŠ „Ratko Žarić“	4
Nikšić	OŠ „Luka Simonović“	4
Nikšić	OŠ „Braća Labudović“	3
Nikšić	OŠ „Jagoš Kontić“	4
Nikšić	OŠ „Miliša Nikčević“	3
Nikšić	OŠ „Radoje Čizmović“	4
Nikšić	OŠ „Braća Ribar“	3
Nikšić	OŠ „Dušan Bojović“	3
Podgorica	OŠ „Savo Pejanović“	5
Podgorica	OŠ „Oktoih“	5
Podgorica	OŠ „Pavle Rovinski“	4
Podgorica	OŠ „Vuk Karadžić“	4
Podgorica	OŠ „Branko Božović“	3
Zelenika	OŠ „Ilija Kišić“	2
Tivat	OŠ „Drago Milović“	4
Herceg Novi	OŠ „Milan Vuković“	2
Herceg Novi	OŠ „Dašo Pavičić“	2
Pljevlja	OŠ „Salko Aljković“	4
Kotor	OŠ „Njegoš“	4
Bar	OŠ „Jugoslavija“	4
UKUPNO	18	75

2. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

2.1. Rezultati dobijeni anketiranjem nastavnika

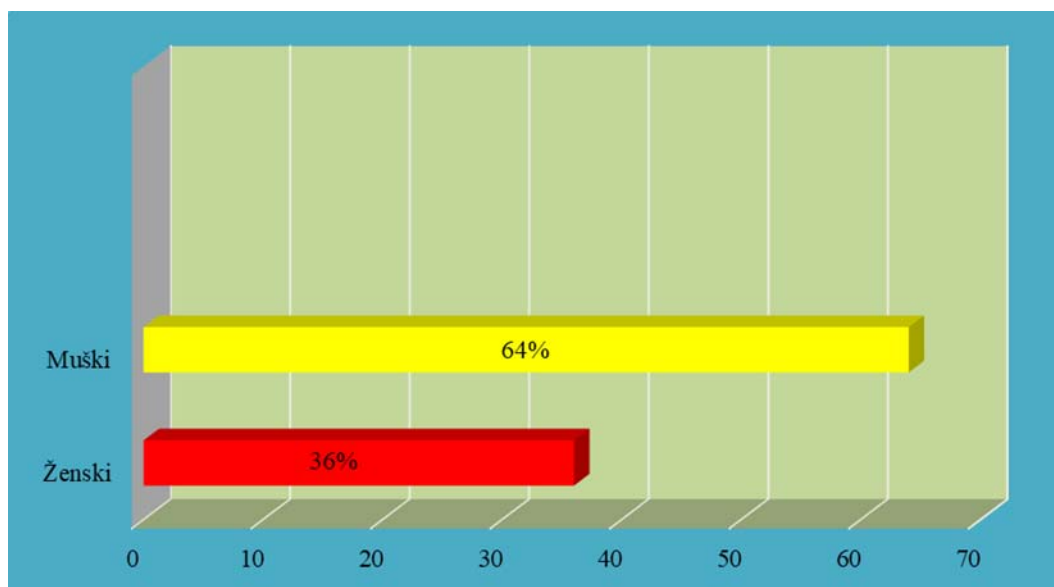
1. Polna struktura uzorka

2.

Tabela 2 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 1

ODGOVORI	FREKVENCije	PROCENTUALNO
Muški	48	64%
Ženski	27	36
UKUPNO	75	100%

Histogram 1 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 1



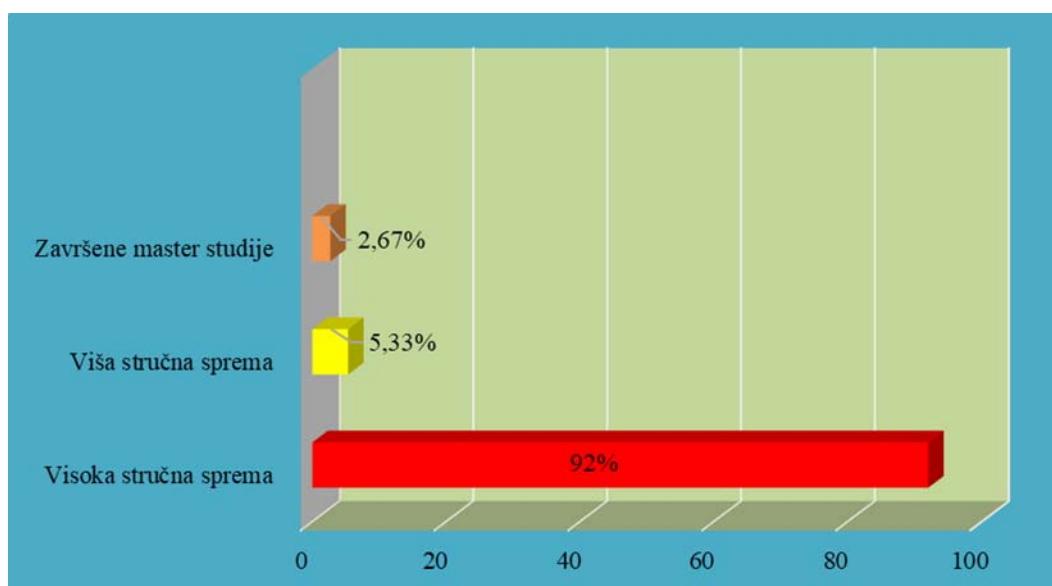
Uzorak obuhvata ukupno 75 ispitanika, od kojih su 64% muškog pola (48 ispitanika) i 36% ženskog pola (27 ispitanika). Ova raspodjela ukazuje na to da je u uzorku zastupljenost muških ispitanika veća nego ženskih. Razlika od 28% može biti odraz stvarne demografske strukture populacije, interesovanja za fizičko vaspitanje ili specifičnih uslova uzorkovanja.

3. Stručna sprema

Tabela 3 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 2

ODGOVORI	FREKVENCije	PROCENTUALNO
Visoka stručna sprema	69	92%
Viša stručna sprema	4	5,33%
Završene master studije	2	2,67%
UKUPNO	75	100%

Histogram 2 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 2



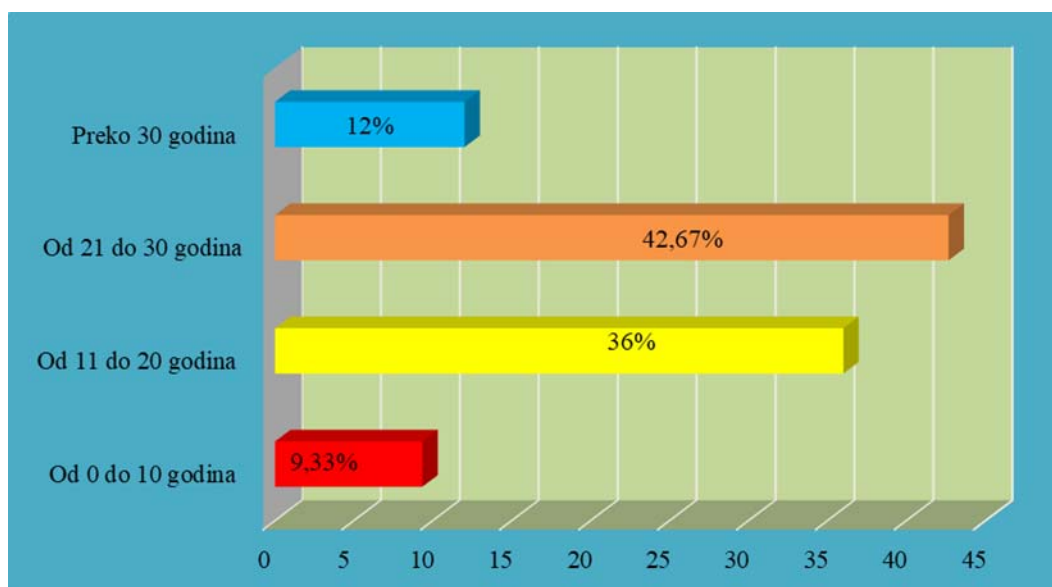
Većina ispitanika (69 osoba, što predstavlja 92% ukupnog uzorka) ima visoku stručnu sprema. Ovaj podatak ukazuje na to da je dominantan dio populacije u ovom istraživanju visoko obrazovan. Samo 4 ispitanika, odnosno 5,33% uzorka, ima višu stručnu sprema. Ovo pokazuje značajno manju zastupljenost ove kategorije u poređenju s visokom stručnom spremom. Najmanji broj ispitanika, njih 2 (što čini 2,67%), navelo je da je završilo master studije. Ova kategorija ima najmanju zastupljenost u ukupnom uzorku.

4. Godine radnog staža

Tabela 4 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 3

ODGOVORI	FREKVENCije	PROCENTUALNO
Od 0 do 10 godina	7	9,33%
Od 11 do 20 godina	27	36%
Od 21 do 30 godina	32	42,67%
Preko 30 godina	9	12%
UKUPNO	75	100%

Histogram 3 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 3



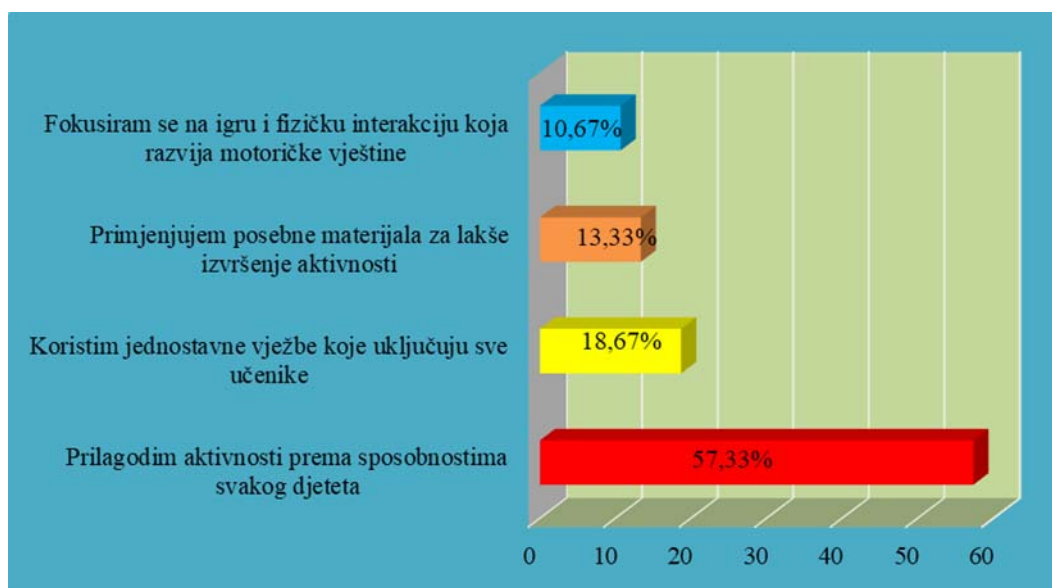
Distribucija odgovora pokazuje da su najzastupljeniji radnici sa 21 do 30 godina staža (42,67%), dok su radnici s manje od 10 godina iskustva najmanje zastupljeni (9,33%). Radnici sa srednjim i dužim stažem (11 do 30 godina) zajedno čine čak 78,67% ispitanika, što ukazuje na dominaciju iskusne radne snage u uzorku. Niska zastupljenost mlađih radnika (0–10 godina staža) mogla bi ukazivati na potencijalni manjak novih radnika ili prirodu posla koja zahtijeva više iskustva.

5. Kako planirate fizičke aktivnosti za djecu sa smetnjama u razvoju?

Tabela 5 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 4

ODGOVORI	FREKVENCije	PROCENTUALNO
Prilagodim aktivnosti prema sposobnostima svakog djeteta	43	57,33%
Koristim jednostavne vježbe i igre koje uključuju sve učenike	14	18,67%
Primjenjujem posebne materijale za lakše izvršenje aktivnosti	10	13,33%
Fokusiram se na igru i fizičku interakciju koja razvija motoričke vještine	8	10,67%
UKUPNO	75	100%

Histogram 4 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 4



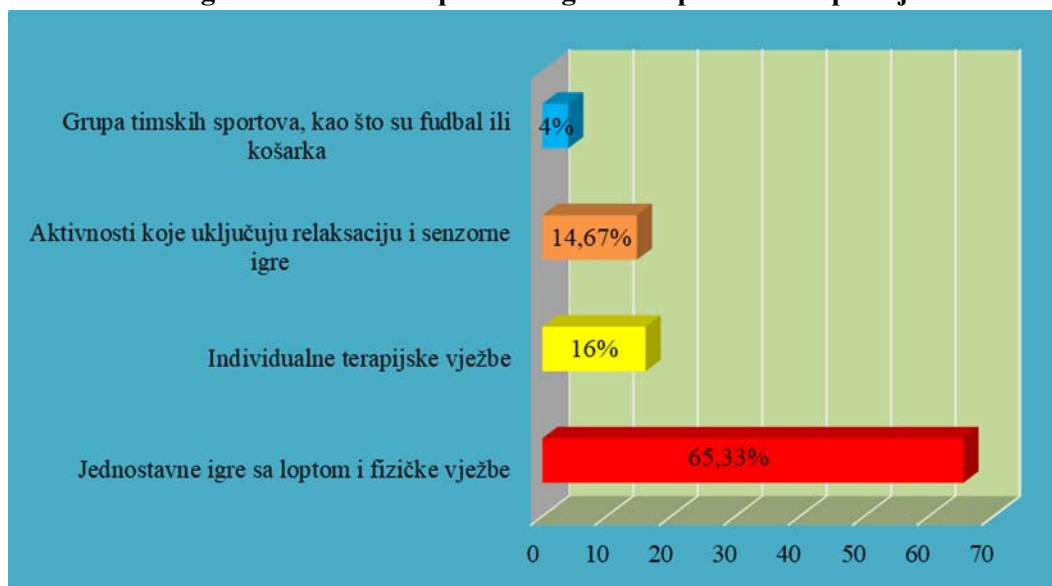
Većina ispitanika (57,33%) prilagođava aktivnosti prema individualnim sposobnostima svakog djeteta, što pokazuje visok nivo personalizacije u nastavi fizičkog vaspitanja. Ostatak odgovora ukazuje na tendenciju ka primjeni jednostavnih vježbi i korišćenju specijalizovane opreme, dok je manji broj ispitanika fokusiran na igru kao osnovni oblik aktivnosti.

6. Koje vrste aktivnosti najčešće uključujete za djecu sa smetnjama u razvoju?

Tabela 6 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 5

ODGOVORI	FREKVENCije	PROCENTUALNO
Jednostavne igre sa loptom i fizičke vježbe	49	65,33%
Individualne terapijske vježbe	12	16%
Aktivnosti koje uključuju relaksaciju i senzorne igre	11	14,67%
Grupa timskih sportova, kao što su fudbal ili košarka	3	4%
UKUPNO	75	100%

Histogram 5 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 5



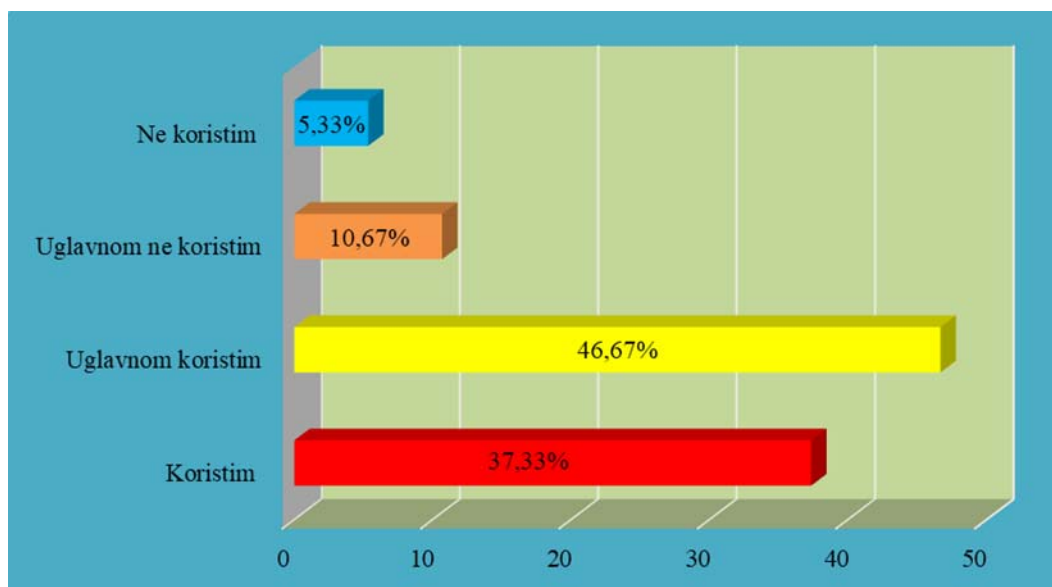
Najzastupljeniji odgovor je korišćenje jednostavnih igara i fizičkih vježbi (65,33%), što sugerise da nastavnici preferiraju pristup koji omogućava djeci sa smetnjama u razvoju da se uključe u fizičke aktivnosti na način koji je jednostavan i pristupačan. Manji broj ispitanika koristi individualne terapijske vježbe i senzorne igre (ukupno 30,67%), što pokazuje da postoji i tendencija ka specifičnijim, prilagođenim metodama.

7. Da li koristite posebne materijale prilikom planiranja aktivnosti za djecu sa smetnjama u razvoju?

Tabela 7 – Tabela prikaz odgovora ispitanika na pitanje 6

ODGOVORI	FREKVENCije	PROCENTUALNO
Koristim	28	37,33%
Uglavnom koristim	35	46,67%
Uglavnom ne koristim	8	10,67%
Ne koristim	4	5,33%
UKUPNO	75	100%

Histogram 6 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 6



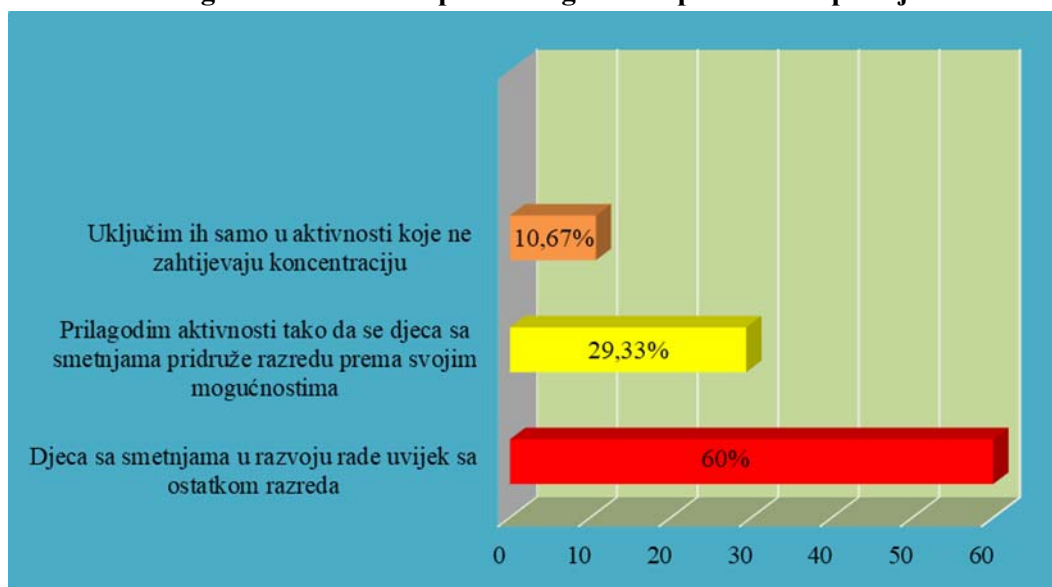
Većina ispitanika (84%) koristi ili uglavnom koristi posebne materijale (37,33% + 46,67%), što ukazuje na to da je prilagođavanje materijala za djecu sa smetnjama u razvoju uobičajeno u nastavi fizičkog vaspitanja. Manji broj nastavnika ne koristi ove materijale, ali ta brojka je relativno niska, što znači da većina vidi vrijednost u korišćenju specijalizovane opreme i rekvizita.

8. Kako uključujete djecu sa smetnjama u razvoju u grupne fizičke aktivnosti?

Tabela 8 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 7

ODGOVORI	FREKVENCije	PROCENTUALNO
Djeca sa smetnjama u razvoju uvijek rade sa ostatkom razreda	45	60%
Prilagodim aktivnosti tako da se djeca sa smetnjama pridruže razredu prema svojim mogućnostima	22	29,33%
Uključujem ih samo u aktivnosti koje ne zahtijevaju fizičku interakciju	8	10,67%
UKUPNO	75	100%

Histogram 7 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 7



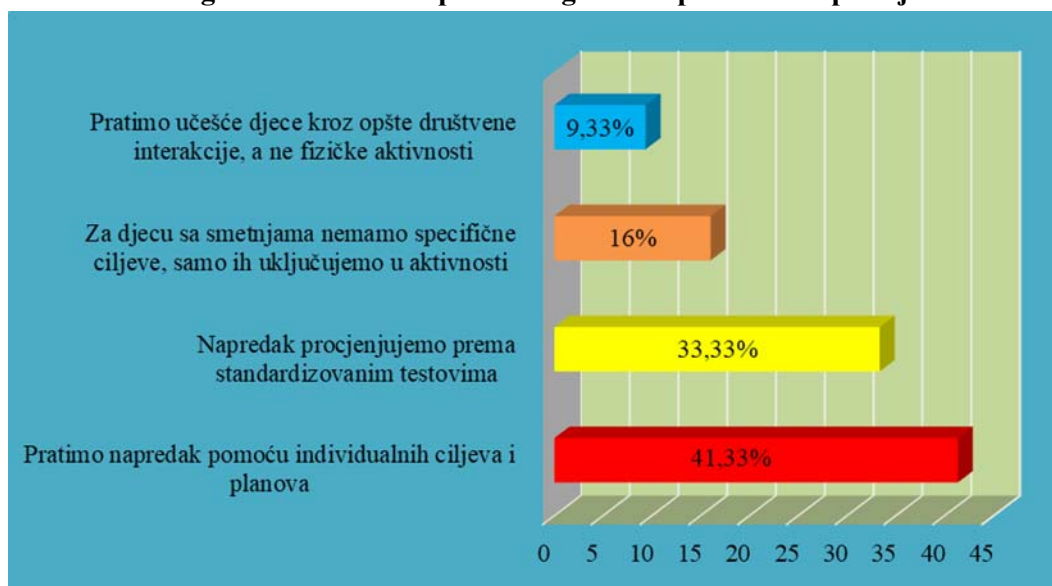
Većina nastavnika (60%) smatra da djeca sa smetnjama u razvoju trebaju učestvovati u svim grupnim fizičkim aktivnostima, što ukazuje na visok nivo inkluzivnosti i podrške socijalnoj integraciji. Ukupno 29,33% nastavnika nastoji prilagoditi aktivnosti prema mogućnostima djece, čime se omogućava većem broju učenika da učestvuju, dok manji broj ispitanika (10,67%) koristi aktivnosti koje ne uključuju fizičku interakciju, vjerovatno kao alternativu za djecu sa većim izazovima u fizičkoj koordinaciji.

9. Kako procjenjujete napredak i učešće djece sa smetnjama u razvoju u fizičkim aktivnostima?

Tabela 9 – Tabela prikaz odgovora ispitanika na pitanje 8

ODGOVORI	FREKVENCije	PROCENTUALNO
Pratimo napredak pomoću individualnih ciljeva i planova	31	41,33%
Napredak procjenjujemo prema standardizovanim testovima	25	33,33%
Za djecu sa smetnjama nemamo specifične ciljeve, samo ih uključujemo u aktivnosti	12	16%
Pratimo učešće djece kroz opšte društvene interakcije, a ne fizičke sposobnosti	7	9,33%
UKUPNO	75	100%

Histogram 8 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 8



Najveći broj ispitanika, njih 31, navodi da prate napredak djece sa smetnjama u razvoju pomoću individualnih ciljeva i planova. Ovaj odgovor pokazuje da većina nastavnika koristi personalizovane pristupe, omogućavajući svakom djetetu da se razvija u skladu sa sopstvenim sposobnostima i napredovanjem.

10. Da li se suočavate sa izazovima prilikom planiranja fizičkih aktivnosti za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju?

Tabela 10 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 9

ODGOVORI	FREKVENCije	PROCENTUALNO
Da	23	30,67%
Uglavnom da	11	14,67%
Uglavnom ne	33	44%
Ne	8	10,66%
UKUPNO	75	100%

Histogram 9 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 9



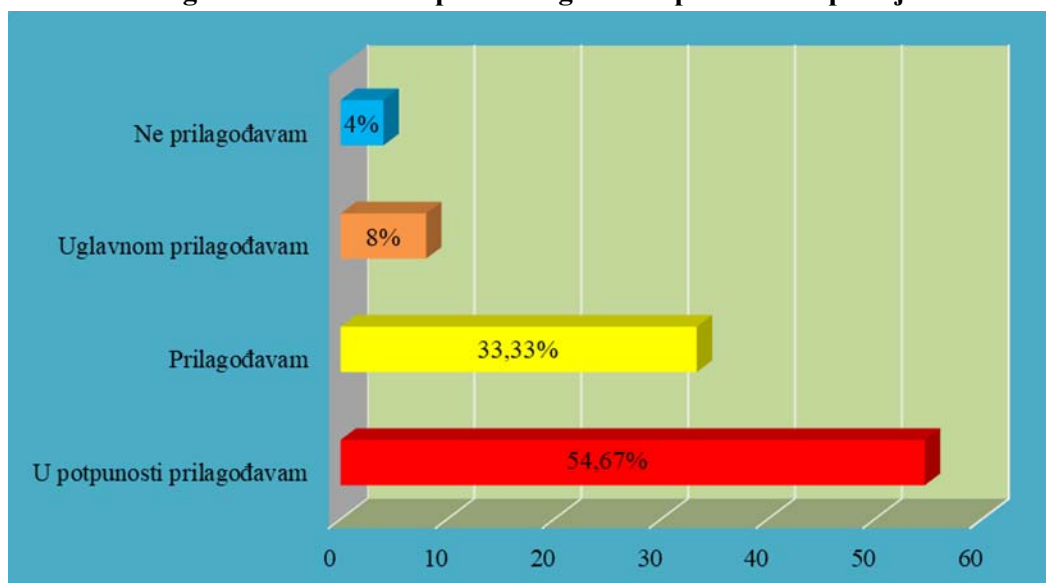
Većina ispitanika (44%) uglavnom ne vidi izazove u planiranju aktivnosti za djecu sa smetnjama u razvoju, što može ukazivati na iskustvo i efikasne strategije prilagođavanja aktivnosti za djecu. Ukupno 30,67% ispitanika se suočava sa izazovima, dok manji broj (14,67%) prepoznaje poteškoće u većini slučajeva. Mali broj nastavnika (10,66%) ne doživljava značajne prepreke u planiranju, što sugerise da postoje nastavnici koji smatraju da su svi aspekti fizičkog vaspitanja lako dostupni za djecu sa smetnjama.

11. Da li prilagođavate fizičke aktivnosti specifičnim potrebama djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju?

Tabela 11 – Tabela prikaz odgovora ispitanika na pitanje 10

ODGOVORI	FREKVENCije	PROCENTUALNO
U potpunosti prilagođavam	41	54,67%
Prilagođavam	25	33,33%
Uglavnom prilagođavam	6	8%
Ne prilagođavam	3	4%
UKUPNO	75	100%

Histogram 10 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 10



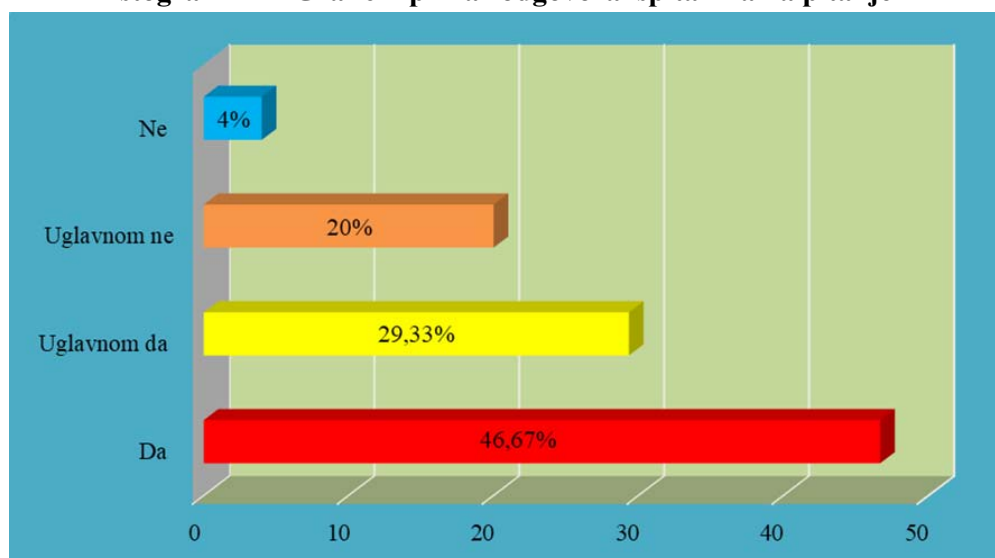
Analiza odgovora ukazuje na to da većina nastavnika fizičkog vaspitanja prepoznaje važnost prilagođavanja fizičkih aktivnosti djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju. Oko 88% nastavnika (54,67% + 33,33%) prilagođava ili u potpunosti prilagođava aktivnosti, što je pozitivan znak inkluzivnosti i svijesti o specifičnim potrebama ove grupe učenika. Ipak, i dalje postoji manji broj nastavnika (4%) koji ne prilagođavaju aktivnosti, što može ukazivati na potrebu za dodatnim edukacijama i resursima u ovom području.

12. Kada se u časovima fizičkog vaspitanja koristi prilagođeni program za djecu sa smetnjama u razvoju, da li angažujete stručne saradnike ili asistente da bi podržali učenike?

Tabela 12 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 11

ODGOVORI	FREKVENCije	PROCENTUALNO
Da	35	46,67%
Uglavnom da	22	29,33%
Uglavnom ne	15	20%
Ne	3	4%
UKUPNO	75	100%

Histogram 11 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 11



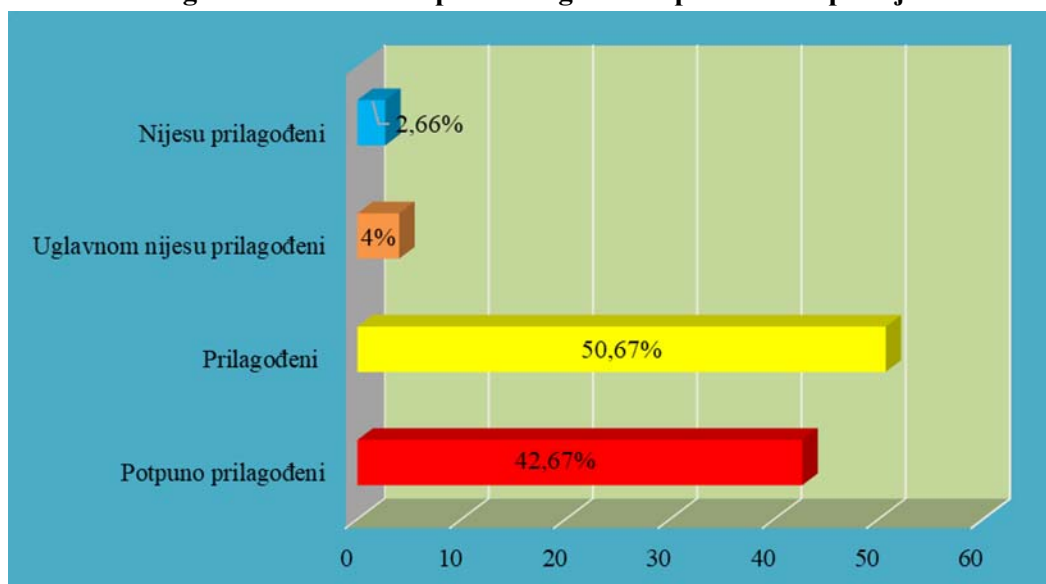
Prema odgovorima, može se zaključiti da je angažovanje stručnih saradnika ili asistenata u časovima fizičkog vaspitanja u značajnom broju slučajeva (46,67%) prisutno, što ukazuje na visoku svijest o potrebi za dodatnom podrškom djeci sa smetnjama i teškoćama u razvoju. Takođe, 29,33% nastavnika uglavnom angažuje pomoć stručnjaka, što još uvijek pokazuje dobar nivo inkluzije, iako može biti i zavisno od specifičnih okolnosti ili resursa. Međutim, procenat nastavnika koji uglavnom ne angažuju asistente (20%) ili koji nikada ne angažuju stručnu pomoć (4%) ukazuje na to da postoji prostor za poboljšanje. Potrebno je obezbijediti dodatnu obuku, resurse i podršku za nastavnike kako bi se obezbijedila inkluzivnost u svakom segmentu nastave fizičkog vaspitanja, posebno za učenike sa specifičnim potrebama.

13. Kako ocjenjujete različite nivoe pristupačnosti fizičkih aktivnosti za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju tokom časa fizičkog vaspitanja?

Tabela 13 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 12

ODGOVORI	FREKVENCije	PROCENTUALNO
Potpuno prilagođeni	32	42,67%
Prilagođeni	38	50,67%
Uglavnom nijesu prilagođeni	3	4%
Nijesu prilagođeni	2	2,66%
UKUPNO	75	100%

Histogram 12 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 12



Većina ispitanika, njih 93,34% (42,67% smatra da su aktivnosti potpuno prilagođene, dok 50,67% smatra da su prilagođene), iskazuje visok nivo zadovoljstva prilagođenošću ovih aktivnosti. Ovo ukazuje na značajan napredak u implementaciji inkluzivnih praksi, ali sugeriše i da se u nekim slučajevima prilagođavanje smatra djelimično adekvatnim, a ne optimalnim.

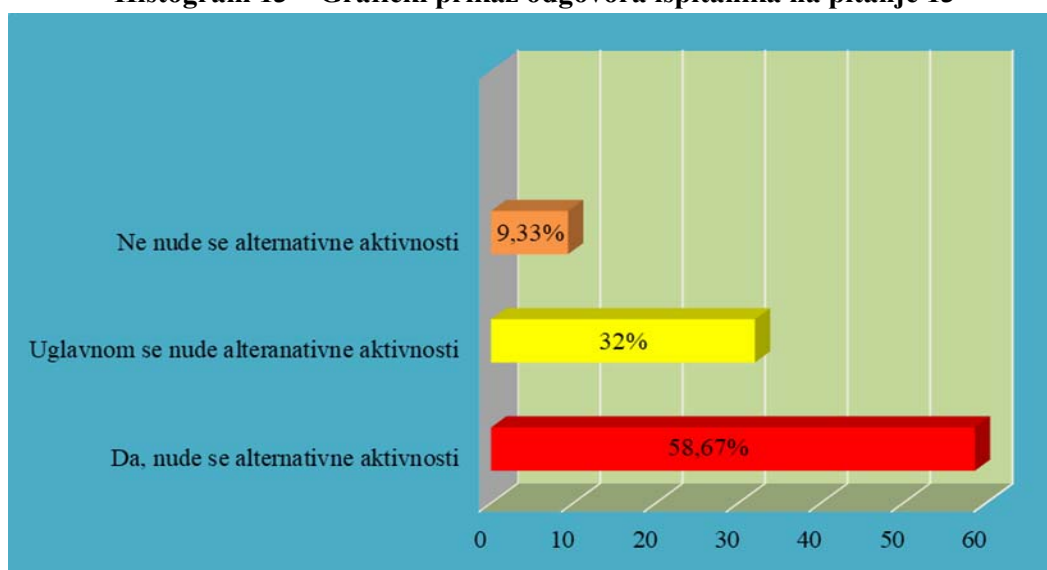
Manji procenat ispitanika (6,66%) ističe da aktivnosti uglavnom ili potpuno nijesu prilagođene. Iako mali, ovaj udio predstavlja važan signal da inkluzivne prakse nijesu jednako implementirane u svim okruženjima. Ovi podaci ukazuju na potrebu za dodatnim edukacijama nastavnika, boljom opremom i prilagođavanjem metodologija kako bi se osigurala dosljedna dostupnost fizičkih aktivnosti za svu djecu.

14. Kada djeca sa smetnjama u razvoju ne mogu da izvrše određene fizičke aktivnosti, da li nudite alternativne aktivnosti?

Tabela 14 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 13

ODGOVORI	FREKVENCije	PROCENTUALNO
Da, nude se alternativne aktivnosti	44	58,67%
Uglavnom se nude alternativne aktivnosti	24	32%
Ne nude se alternativne aktivnosti	7	9,33%
UKUPNO	75	100%

Histogram 13 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 13



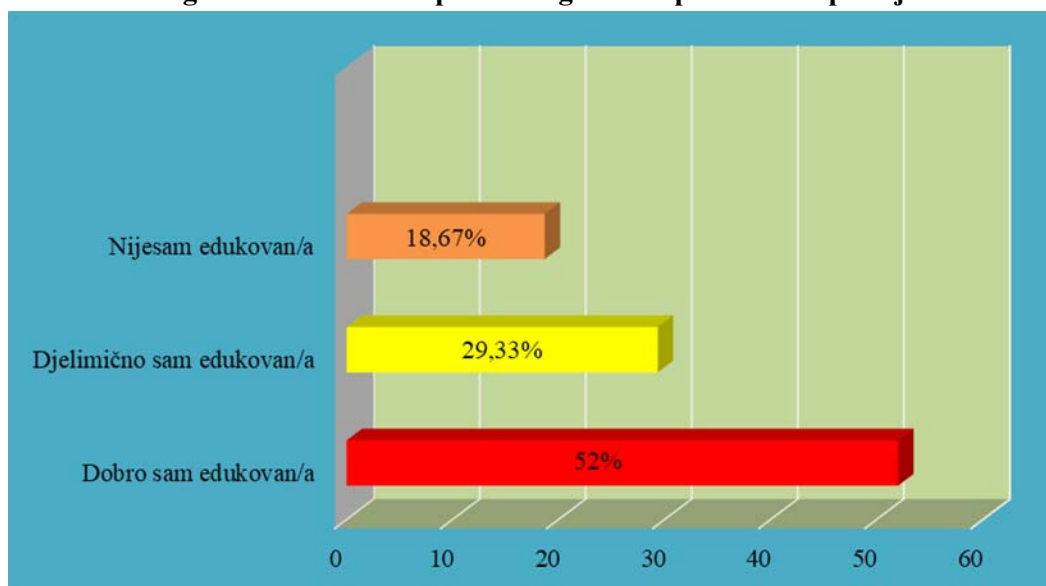
Rezultati ukazuju na to da većina ispitanika, 58,67%, nudi alternativne aktivnosti djeci sa smetnjama u razvoju kada oni nisu u mogućnosti izvršiti zadate fizičke aktivnosti. Ovo je pozitivan indikator jer sugerise da većina nastavnika i edukatora pokazuje svijest o važnosti prilagođavanja nastave potrebama svih učenika, uključujući i one sa smetnjama u razvoju. Takođe, 32% ispitanika navodi da "uglavnom" nude alternativne aktivnosti, što može ukazivati na postojanje situacija u kojima, iz različitih razloga, alternativa nije uvijek dostupna ili nije primijenjena na svim časovima fizičkog vaspitanja. Ovi odgovori mogu ukazivati na izazove u implementaciji potpuno prilagođenog nastavnoga plana ili resurse potrebne za sveobuhvatan pristup. Ukupno 9,33% ispitanika izjavljuje da ne nude alternativne aktivnosti. Iako ovaj procenat nije visok, on ukazuje na prostor za poboljšanje u pristupu obrazovanju djece sa smetnjama u razvoju.

15. Koliko ste edukovani o specifičnim potrebama i strategijama za rad sa djecom sa smetnjama u razvoju?

Tabela 15 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 14

ODGOVORI	FREKVENCije	PROCENTUALNO
Dobro sam edukovan/a	39	52%
Djelimično sam edukovan/a	22	29,33%
Nijesam edukovan/a	14	18,67%
UKUPNO	75	100%

Histogram 14 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 14



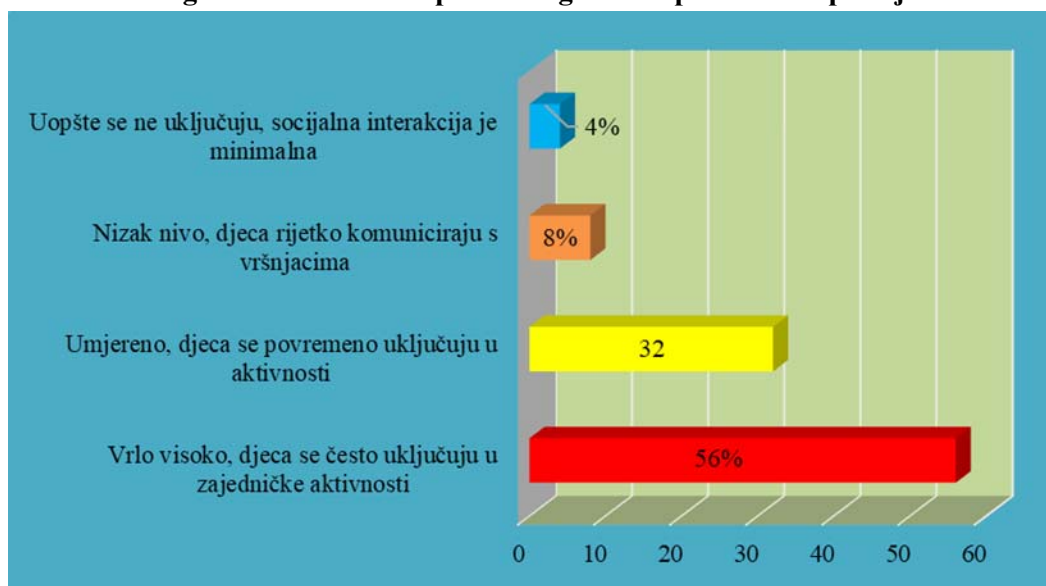
Ukupno 52% ispitanika je odgovorilo da su dobro edukovani, što ukazuje na relativno visok nivo osposobljenosti za rad sa djecom sa smetnjama u razvoju. S druge strane, 29,33% nastavnika navodi da su djelimično edukovani, što ukazuje na postojanje određenih praznina u njihovom znanju i iskustvu, koje bi mogle uticati na kvalitetu njihovog rada sa djecom koja imaju specifične potrebe. Zabrinjavajuće je što 18,67% nastavnika tvrdi da nisu edukovani u ovoj oblasti. Ovaj podatak sugerise da postoji određeni broj nastavnika koji nisu dobili adekvatnu obuku za rad sa djecom sa smetnjama u razvoju, što može imati negativan uticaj na kvalitet inkluzivnog obrazovanja i socijalnu integraciju ove djece u obrazovni sistem.

16. Kako ocjenjujete nivo socijalne interakcije između djece sa smetnjama u razvoju i njihovih vršnjaka tipičnog razvoja tokom časova fizičkog vaspitanja?

Tabela 16 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 15

ODGOVORI	FREKVENCije	PROCENTUALNO
Vrlo visoko, djeca se često uključuju u zajedničke aktivnosti	42	56%
Umjereno, djeca se povremeno uključuju u aktivnosti	24	32%
Nizak nivo, djeca rijetko komuniciraju s vršnjacima	6	8%
Uopšte se ne uključuju, socijalna interakcija je minimalna	3	4%
UKUPNO	75	100%

Histogram 15 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 15



Prema odgovorima, većina ispitanika (56%) smatra da djeca sa smetnjama u razvoju često učestvuju u zajedničkim aktivnostima, što ukazuje na visok nivo socijalne interakcije tokom časova fizičkog vaspitanja. Ovaj podatak sugerise da je, u velikom broju slučajeva, inkluzija i socijalna povezanost među djecom pozitivno usmjerena, te da se djeca s teškoćama uspješno integrišu u fizičke aktivnosti sa vršnjacima tipičnog razvoja.

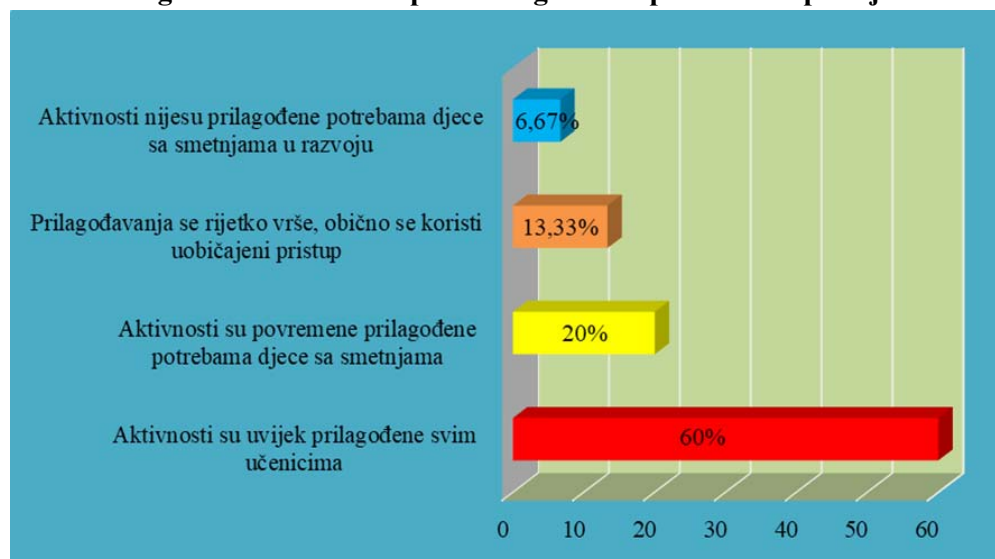
Međutim, značajan broj ispitanika (32%) ocjenjuje nivo socijalne interakcije kao umjeren, navodeći da se djeca povremeno uključuju u aktivnosti. Ovaj podatak ukazuje na to da iako postoji mogućnost uključivanja, djeca sa smetnjama u razvoju ne učestvuju uvijek aktivno, što može biti posljedica različitih prepreka, poput fizičkih, emocionalnih ili socijalnih poteškoća koje otežavaju njihovu stalnu uključenost. Samo 8% ispitanika navodi da djeca rijetko komuniciraju sa vršnjacima tokom časova fizičkog vaspitanja, što ukazuje na nisku socijalnu interakciju u tom kontekstu. Ovo može sugerisati da postoje situacije u kojima djeca sa smetnjama u razvoju imaju poteškoća u uspostavljanju i održavanju socijalnih veza sa vršnjacima, što može biti rezultat neadekvatnog podržavanja ili izazova u komunikaciji i socijalnoj adaptaciji. Ukupno 4% ispitanika smatra da djeca sa smetnjama u razvoju uopšte ne učestvuju u socijalnoj interakciji tokom časova fizičkog vaspitanja.

17. Kako prilagođavate fizičke aktivnosti da bi podstakli socijalnu interakciju djece sa smetnjama u razvoju sa vršnjacima?

Tabela 17 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 16

ODGOVORI	FREKVENCije	PROCENTUALNO
Aktivnosti su uvijek prilagođene svim učenicima	45	60%
Aktivnosti su povremeno prilagođene potrebama djece sa smetnjama	15	20%
Prilagođavanja se rijetko vrše, obično se koristi uobičajeni pristup	10	13,33%
Aktivnosti nisu prilagođene potrebama djece sa smetnjama u razvoju.	5	6,67%
UKUPNO	75	100%

Histogram 16 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 16



Iz rezultata na pitanje o prilagođavanju fizičkih aktivnosti kako bi se podstakla socijalna interakcija djece sa smetnjama u razvoju sa vršnjacima, može se uočiti da većina ispitanika (60%) odgovara kako su aktivnosti uvijek prilagođene svim učenicima, uključujući djecu sa smetnjama u razvoju. Ovaj rezultat ukazuje na visok nivo svijesti i predanosti nastavnika fizičkog vaspitanja u omogućavanju inkluzivnog okruženja koje potiče socijalnu interakciju među svim učenicima. S druge strane, 20% ispitanika smatra da su aktivnosti povremeno prilagođene potrebama djece sa smetnjama, dok 13,33% ispitanika izvještava da prilagođavanja rijetko vrše, koristeći uglavnom uobičajeni pristup.

Najmanji procenat ispitanika (6,67%) ističe da aktivnosti nisu prilagođene potrebama djece sa smetnjama u razvoju, što može ukazivati na moguće prepreke u primjeni inkluzivnih metoda, poput nedostatka resursa, znanja ili vremena za primjenu specifičnih prilagođavanja.

18. Da li inicirate aktivnosti koje podstiču djecu sa smetnjama u razvoju da sarađuju sa vršnjacima?

Tabela 18 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 17

ODGOVORI	FREKVENCije	PROCENTUALNO
Da	48	64%
Uglavnom da	21	28%
Uglavnom ne	4	5,33%
Ne	2	2,67%
UKUPNO	75	100%

Histogram 17 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 17



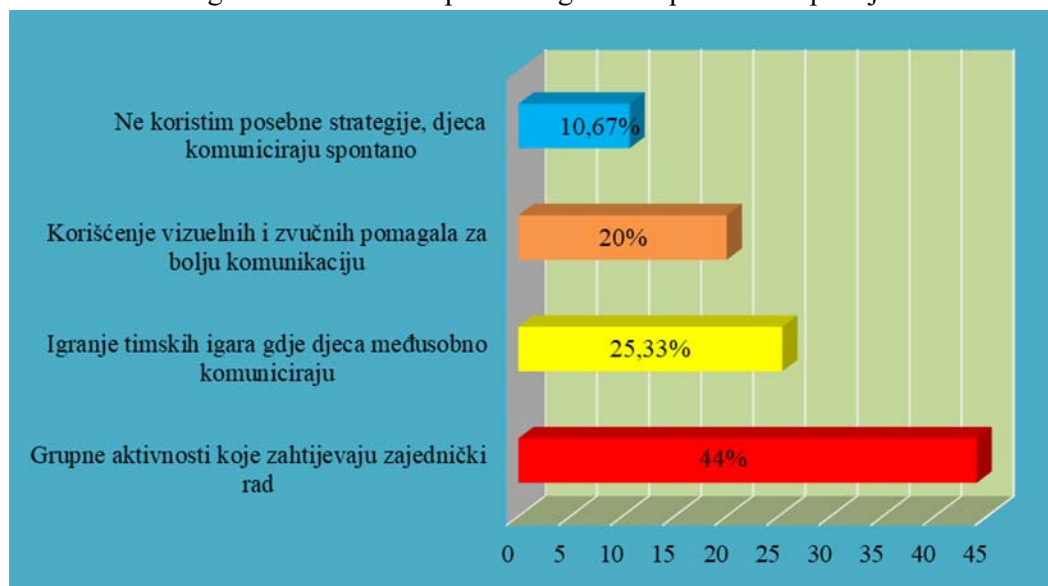
Većina ispitanika (64%) odgovara kako redovno iniciraju takve aktivnosti, što ukazuje da nastavnici prepoznaju važnost socijalne interakcije i podstiču djecu sa smetnjama u razvoju da se uključe u zajedničke aktivnosti sa svojim vršnjacima. Ovaj pristup je ključan za razvoj socijalnih vještina i izgradnju međusobnog povjerenja i poštovanja među djecom. Dobar procenat nastavnika (28%) takođe navodi da uglavnom iniciraju takve aktivnosti, što dodatno potvrđuje da postoji velika svijest o važnosti socijalne interakcije, ali možda s povremenim odstupanjima u implementaciji.

19. Koje strategije najčešće koristite za poticanje djece sa smetnjama u razvoju da komuniciraju sa svojim vršnjacima?

Tabela 19– Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 18

ODGOVORI	FREKVENCije	PROCENTUALNO
Grupne aktivnosti koje zahtijevaju zajednički rad	33	44%
Igranje timskih igara gdje djeca međusobno komuniciraju	19	25,33%
Korišćenje vizualnih ili zvučnih pomagala za bolju komunikaciju	15	20%
Ne koristim posebne strategije, djeca komuniciraju spontano	8	10,67%
UKUPNO	75	100%

Histogram 18 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 18



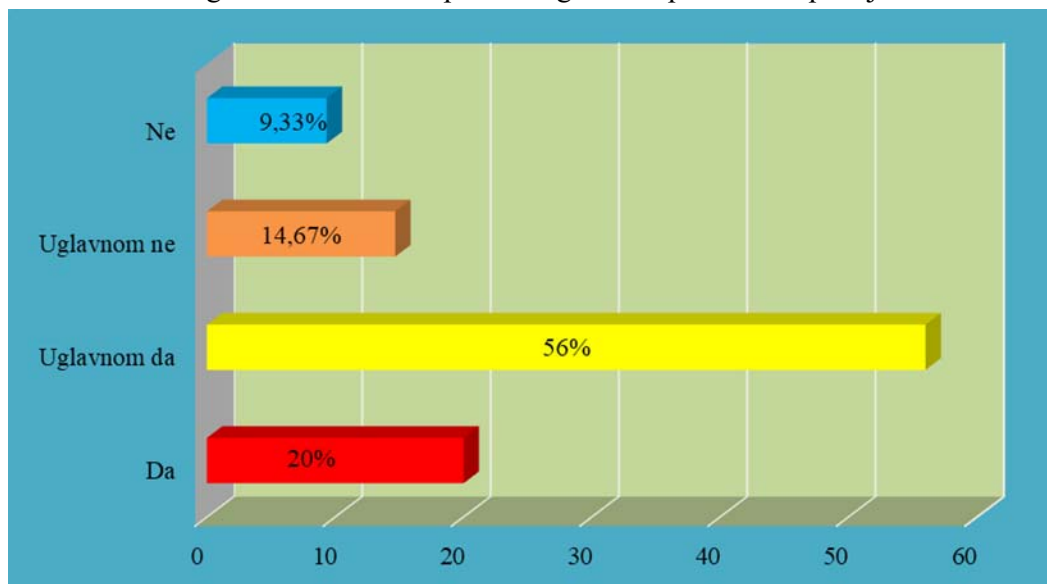
Najzastupljenija strategija su grupne aktivnosti koje zahtijevaju zajednički rad, što je odgovorilo 44% ispitanika. Ovo ukazuje na značaj timskog rada u stvaranju prostora za interakciju i međusobnu podršku među djecom. Druga najčešće korišćena metoda je igranje timskih igara, koju primjenjuje 25,33% ispitanika. Ova strategija potencira prirodnu potrebu za koordinacijom i komunikacijom unutar tima, čime se djeca sa smetnjama motivišu da učestvuju u interakcijama na zabavan i funkcionalan način.

20. Da li smatrate da postoje prepreke u ostvarivanju socijalne interakcije između djece sa smetnjama u razvoju i njihovih vršnjaka?

Tabela 20– Tabela prikaz odgovora ispitanika na pitanje 19

ODGOVORI	FREKVENCije	PROCENTUALNO
Da	15	20%
Uglavnom da	42	56%
Uglavnom ne	11	14,67%
Ne	7	9,33%
UKUPNO	75	100%

Histogram 19 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 19



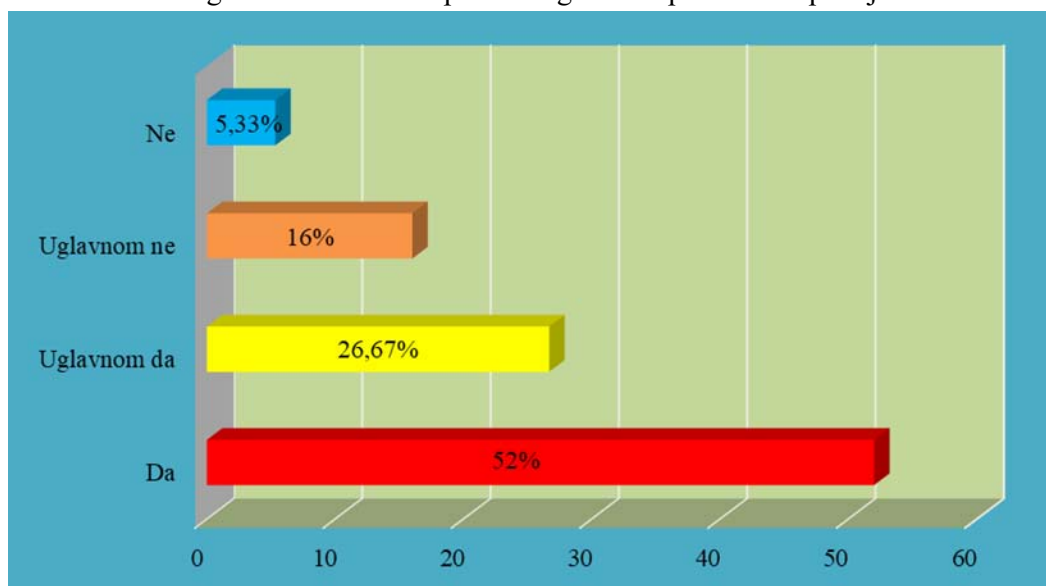
Većina ispitanika (56%) smatra da prepreke u socijalnoj interakciji uglavnom postoje, ali ih ne vide kao potpuno nepremostive. Manji dio njih, 20%, čvrsto vjeruje da su te prepreke prisutne i značajne. S druge strane, 14,67% ispitanika smatra da prepreke uglavnom ne postoje, dok 9,33% zauzima stav da ih uopšte nema, pokazujući optimističniji pogled na mogućnosti inkluzije.

21. Smatrate li da je stručno usavršavanje iz domena inkluzivnog obrazovanja korisno za vaš rad?

Tabela 21 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 20

ODGOVORI	FREKVENCije	PROCENTUALNO
Da	39	52%
Uglavnom da	20	26,67%
Uglavnom ne	12	16%
Ne	4	5,33%
UKUPNO	75	100%

Histogram 20 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 20



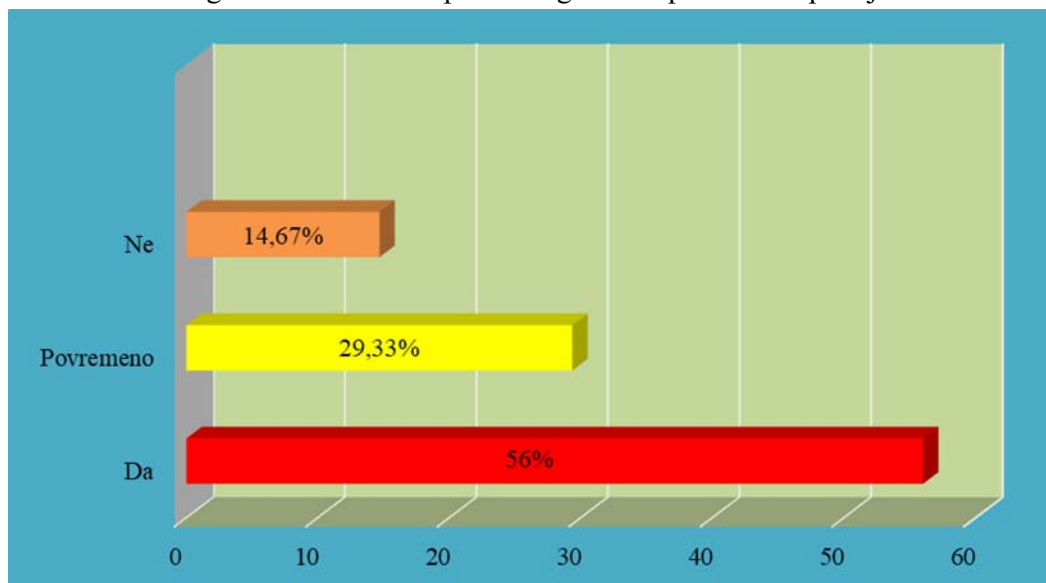
Rezultati pokazuju da većina ispitanika prepoznaje vrijednost stručnog usavršavanja u inkluzivnom obrazovanju. Od ukupno 75 nastavnika: 52% njih smatra da je stručno usavršavanje korisno za njihov rad i izabrali su odgovor "Da". Ovo ukazuje na široko priznanje značaja ovakvih edukacija. Dodatnih 26,67% je odgovorilo "Uglavnom da", što implicira da iako vide koristi, možda prepoznaju određene nedostatke ili ograničenja u postojećim programima usavršavanja.

22. Da li prisustvujete obukama ili radionicama koje se odnose na inkluzivno obrazovanje?

Tabela 22 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 21

ODGOVORI	FREKVENCije	PROCENTUALNO
Da	42	56%
Povremeno	22	29,33%
Ne	11	14,67%
UKUPNO	75	100%

Histogram 21 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 21



Većina ispitanika (85,33%) ima određeni nivo uključenosti u obuke ili radionice o inkluzivnom obrazovanju, što je pozitivan pokazatelj njihovog interesa za profesionalni razvoj u ovoj oblasti. Međutim, manji procenat (14,67%) koji ne učestvuje predstavlja izazov koji treba dodatno istražiti kako bi se razumjeli razlozi i razvile strategije za njihovo uključivanje. Rezultati sugerišu potrebu za povećanjem dostupnosti i pristupačnosti obuka, kao i prilagođavanjem njihovog sadržaja i formata kako bi se privukao i motivisao širi krug nastavnika, posebno onih koji trenutno ne učestvuju.

2.2. Rezultati dobijeni intervjuisanjem nastavnika

Da bismo detaljnije istraživali problematiku, intervjuisali smo dvije fokus grupe od po deset nastavnika fizičkog vaspitanja.

O tome kako pristupaju planiranju fizičkih aktivnosti za učenike sa smetnjama i teškoćama u razvoju i koje faktore uzimaju u obzir pri tome, nastavnici su odgovorili sljedeće:

- Prilagođavam aktivnosti individualnim potrebama učenika i konsultujem se sa stručnim saradnicima (40%).
- Fokusiram se na razvoj osnovnih motoričkih vještina i prilagođavam zadatke njihovim sposobnostima (25%).
- Kombinujem jednostavne i grupne aktivnosti kako bih omogućio socijalnu interakciju (15%).
- Koristim vizuelne i praktične demonstracije kako bih olakšao razumijevanje zadatka (10%).
- Planiram aktivnosti u skladu sa smernicama individualnog razvojno-obrazovnog plana (10%)

Analiza rezultata o pristupu planiranju fizičkih aktivnosti za učenike sa smetnjama i teškoćama u razvoju:

- Individualizacija kao ključni faktor (35%)

Najveći broj nastavnika ističe da se pri planiranju aktivnosti oslanja na prilagođavanje programa individualnim potrebama učenika sa smetnjama u razvoju. Ova strategija uključuje procjenu fizičkih sposobnosti, interesovanja, i specifičnih potreba svakog učenika. Ovaj rezultat ukazuje na svijest o značaju inkluzivnog pristupa u fizičkom vaspitanju, gdje je fokus na jedinstvenim karakteristikama djeteta.

- Konsultacija sa stručnjacima i roditeljima (25%)

Ovaj broj nastavnika naglašava saradnju sa drugim stručnjacima, poput pedagoga, defektologa ili terapeuta, ali i sa roditeljima. Ova praksa potvrđuje važnost timskog rada i razmene informacija kako bi se osiguralo da aktivnosti odgovaraju potrebama učenika.

- Primjena diferencijacije zadataka (20%)

Nastavnici koji koriste ovu strategiju izdvajaju se time što prilagođavaju zahtjeve fizičkih aktivnosti prema nivou sposobnosti učenika. Na taj način omogućavaju svim učenicima da učestvuju u istim aktivnostima, ali s različitim očekivanjima.

- Koristi se postojeća pedagoška dokumentacija (15%)

Neki ispitanici se oslanjaju na planove koji su već definisani kroz individualne razvojne planove ili druge pedagoške smjernice. Ovaj procenat ukazuje na to da postoje unaprijed definisane smjernice koje olakšavaju planiranje, ali i ograničavaju kreativnost nastavnika.

- Oslanjanje na sopstveno iskustvo i intuiciju (5%)

Manji procenat nastavnika navodi da planiranje aktivnosti bazira isključivo na ličnom iskustvu i intuiciji, bez dodatnih konsultacija ili dokumentacije.

Na pitanje na koji način prilagođavate postojeći nastavni plan i program fizičkog vaspitanja kako bi odgovarao potrebama učenika sa različitim vrstama teškoća, ispitanici su odgovorili:

- | |
|---|
| <ul style="list-style-type: none">• Individualni pristup (40%).• Kombinacija opšteg i prilagođenog programa (35%).• Konsultacije s timom (25%). |
|---|

Individualni pristup (40%) bio je najzastupljeniji odgovor, što ukazuje na to da nastavnici smatraju kako je ključ uspješne inkluzije neposredna prilagođavanja aktivnosti svakom učeniku, u skladu sa njegovim specifičnim potrebama, sposobnostima i razvojnim fazama. Ovaj pristup omogućava veću fleksibilnost u izvođenju nastave, jer nastavnici mogu da identifikuju individualne izazove i prilagode zadatke u realnom vremenu, stvarajući tako optimalne uslove za učenje i razvoj svakog učenika.

Na pitanje možete podijeliti primjere ili strategije koje ste koristili kako biste uključili učenike sa smetnjama i teškoćama u razvoju u zajedničke aktivnosti sa vršnjacima, izdvajamo sljedeće odgovore:

- | |
|---|
| <ul style="list-style-type: none">• Korišćenje prilagođenih materijala (50%).• Paralelne aktivnosti u grupama (30%).• Podsticanje vršnjačke podrške (15%).• Korišćenje vizuelnih i verbalnih uputstava (5%). |
|---|

Korišćenje prilagođenih materijala (50%) dominira kao najčešća strategija. Ovaj pristup pokazuje da nastavnici prepoznaju značaj prilagođavanja opreme i materijala kako bi učenici sa smetnjama u razvoju mogli aktivno učestvovati u fizičkim aktivnostima. Korišćenje većih lopti, specijalizovanih rekvizita ili prilagođavanja prostora omogućava djeci sa motoričkim smetnjama da se osjećaju uključeno i samopouzđano tokom zajedničkih aktivnosti.

Na pitanje kako na časovima fizičkog vaspitanja podstiču socijalnu interakciju između učenika sa smetnjama i teškoćama u razvoju i njihovih vršnjaka tipičnog razvoja, nastavnici su naveli sljedeće:

- Razmjena zadataka u timovima (45%).
- Organizovanje zajedničkih igara i sportova (35%).
- Pohvala i nagrađivanje zajedničkog rada (15%).
- Korišćenje vršnjačkih parova za podršku (5%).

Najveći broj nastavnika (45%) ističe razmjenu zadataka u timovima kao ključnu metodu za podsticanje socijalne interakcije. Ovaj pristup omogućava učenicima da rade zajedno na zajedničkim ciljevima, čime se razvija međusobna saradnja, komunikacija i uzajamno povjerenje, dok istovremeno omogućava učenicima sa smetnjama da učestvuju u aktivnostima u kojima imaju ravnopravnu ulogu. Značajan broj nastavnika (35%) se oslanja na organizovanje zajedničkih igara i sportova kao način podsticanja socijalizacije. Manji broj nastavnika (15%) ističe pohvale i nagrađivanje zajedničkog rada kao ključni faktor u podsticanju socijalnih interakcija. Pohvalama za zajednički uspjeh, nastavnici podstiču učenike na dalju saradnju i međusobnu pomoć, stvarajući tako atmosferu koja promoviše socijalnu povezanost među djecom.

Na pitanje koje konkretne strategije ili aktivnosti nastavnici koriste kako bi omogućili učenicima sa smetnjama i teškoćama u razvoju da aktivno komuniciraju i sarađuju sa svojim vršnjacima u fizičkom vaspitanju, odgovori su:

- Kreiranje zadataka koji zahtijevaju zajednički rad (50%).
- Podsticanje verbalne i neverbalne komunikacije kroz igre (30%).
- Uvođenje adaptiranih pravila za lakšu interakciju (20%).

Na pitanje o strategijama koje nastavnici koriste za omogućavanje aktivne komunikacije i saradnje učenika sa smetnjama i teškoćama u razvoju sa vršnjacima u fizičkom vaspitanju, odgovori ispitanika pokazuju da su najefikasnije strategije usmjerene na podsticanje zajedničkog rada i komunikacije. Tačno 50% ispitanika je istaklo da je važnost kreiranja zadataka koji zahtijevaju timski rad, čime se omogućava učenicima da zajedno rješavaju izazove, što može povećati njihovu socijalnu interakciju. Takođe, 30% nastavnika koristi igre koje podstiču verbalnu i neverbalnu komunikaciju, što omogućava lakše povezivanje i razumijevanje među učenicima sa različitim sposobnostima. Manji broj ispitanika (20%) primjenjuje adaptirana pravila kako bi se olakšala interakcija i postigla inkluzija učenika sa smetnjama u razvijanju socijalnih veza sa vršnjacima.

O tome na koji način prate vrednuju uspjeh socijalne integracije učenika sa smetnjama i teškoćama u razvoju u timskim ili grupnim aktivnostima sa vršnjacima, nastavnici su odgovorili sljedeće:

- | |
|---|
| <ul style="list-style-type: none">• Praćenje kroz posmatranje interakcija tokom časova (50%).• Evaluacija kroz povratne informacije od vršnjaka i učenika (30%)• Upotreba individualnih naprednih ciljeva (20%) |
|---|

Trećina (30%) ispitanika ističe evaluaciju kroz povratne informacije od vršnjaka i samih učenika, što sugerise da se vrednovanje temelji na međusobnim odnosima i subjektivnim iskustvima. Manji broj nastavnika (20%) koristi individualne napredne ciljeve, što ukazuje na personalizovan pristup praćenju napretka učenika u kontekstu socijalne integracije.

ZAKLJUČAK

Ovaj rad se sastoji od teorijskog i istraživačkog dijela, kroz koje se analizira inkluzivno obrazovanje sa posebnim fokusom na fizičko vaspitanje u osnovnim školama. Teorijski dio pruža uvid u ključne aspekte inkluzivne obrazovne prakse i njihov značaj u školskom kontekstu. Posebna pažnja posvećena je definisanju pojma inkluzivnog obrazovanja, karakteristikama inkluzivnih učionica u osnovnim školama i strategijama za njihovu uspješnu implementaciju.

U nastavku se razmatra značaj adekvatne metodičke organizacije nastave fizičkog vaspitanja u inkluzivnom obrazovanju. Naglašava se kako pozitivni stavovi nastavnika imaju ključnu ulogu u osnaživanju kvaliteta uključenosti djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju u fizičke aktivnosti. Takođe, obrađuju se teme poput uvažavanja individualnih specifičnosti učenika, prilagođavanja motoričkih zadataka njihovim sposobnostima i potrebama, kao i diferenciranja programa nastave za ovu djecu. Poseban segment posvećen je podsticanju socijalnih interakcija između djece sa i bez teškoća, kao značajnog aspekta njihovog razvoja u okviru fizičkog vaspitanja.

Dalje se analizira uloga nastavnika u planiranju i sprovođenju inkluzivnog fizičkog vaspitanja u osnovnim školama. Razmatraju se procesi planiranja nastave u skladu sa ciljevima individualnih razvojno-obrazovnih planova učenika, izazovi sa kojima se nastavnici suočavaju u ovom procesu i rješenja koja mogu doprinijeti njihovom prevazilaženju. Teorijski dio služi kao osnova za istraživački segment, pružajući teorijske smjernice koje omogućavaju bolje razumijevanje rezultata i dalju diskusiju o inkluzivnom fizičkom vaspitanju u praksi.

Rezultati našeg istraživanja su pokazali sljedeće:

- Nastavnici fizičkog vaspitanja planiraju aktivnosti u koje uključuju djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju na način koji omogućava aktivnu participaciju ove djece u svim formama fizičke aktivnosti i to kroz visok stepen kooperativnih odnosa sa vršnjacima tipičnog razvoja.
- Nastavnici fizičkog vaspitanja aktivnosti prilagođavaju sposobnostima djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju.
- Nastavnici fizičkog vaspitanja podstiču komunikaciju i socijalnu interakciju djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju sa njihovim vršnjacima tipičnog razvoja.

- Nastavnici fizičkog vaspitanja imaju afirmativne stavove prema stručnom usavršavanju iz domena inkluzivnog obrazovanja.

U skladu sa dobijenim, možemo potvrditi sporedne, a time i glavnu hipotezu, prema kojoj se pretpostavilo da nastavnici fizičkog vaspitanja imaju afirmativne stavove prema inkluzivnom obrazovanju u osnovnoj školi.

Dobijeni rezultati mogu predstavljati temelj za realizaciju sveobuhvatnijih istraživačkih projekata. Oni pružaju značajan doprinos, posebno u smislu omogućavanja ispitanicima uvida u ključne nalaze istraživanja. Takođe, ovi rezultati mogu se koristiti kao resurs za unapređenje profesionalnih kompetencija nastavnika fizičkog vaspitanja kroz programe stručnog usavršavanja.

LITERATURA

1. Alhumaid, M. M. (2021). Physical education teachers' self-efficacy toward including students with autism in Saudi Arabia. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 18 (24), 2-12.
2. Asamoah, M., et al. (2018). Inclusive education: Perception of visually impaired students, students without disability, and teachers in Ghana. *Sage Open*, 12(2), 1-11.
3. Batur, I., & Glavaš, A. (2021). Djeca s posebnim potrebama u vertikali hrvatskog odgojno-obrazovnog sustava: Komparativna analiza zakonske regulative. *Školski vjesnik: časopis za pedagoški teoriju i praksu*, 70(2), 293-230.
4. Beamer, J. A. & Yun, J. (2014). Physical educators' beliefs and self-reported behaviors toward including students with autism Spectrum disorder. *Adapt. Phys. Act. Q.* 31 (2), 362–376.
5. Behlol, M. G. (2011). Inclusive education: Preparation of teachers, challenges in classroom and future prospects. *Pakistan Journal of Education*, 28(2), 63–73.
6. Bjelica, D., & Petković, J. (2010). *Teorija fizičkog vaspitanja i osnove školskog sporta*. Podgorica: Univerzitet Crne Gore.
7. Bjelica, D., & Fratrić, F. (2011). *Sportski trening: teorija, metodika i dijagnostika*. Podgorica: Fakultet za sport i fizičko vaspitanje, Nikšić i Crnogorska sportska akademija.
8. Block, M.E. & Zeman, R. (1996). Including students with disabilities in regular physical education: Effects on nondisabled children. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 13 (1), 38-49.
9. Bouillet, D. (2010). *Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Školska knjiga.
10. Braksiek, M. (2022). Pre-service physical education teachers' attitudes toward inclusive physical education. *Ger. J. Exerc. Sport Res.* 52 (3), 1–10.
11. Brojčin, B. (2013). *Inkluzivna edukacija*. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
12. Catellani, N. et al. (2018). Development of psychological readiness in physical education teachers for the implementation of inclusive education. *Human Sport. Med.* 18 (1), 125–137.
13. Combs, S., Elliott, S., and Whipple, K. (2010). Elementary physical education teachers' attitudes towards the inclusion of children with special needs: a qualitative investigation. *Int. J. Spec. Educ.* 25 (4), 114–125.

14. Drandić, D., & Lazarić, L. (2018). *Pomoćnik u nastavi u inkluzivnom obrazovanju*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
15. Đorđić, V., Tubić, T. i Protić, B. (2014). Stavovi učitelja seoskih i gradskih škola prema inkluzivnom fizičkom vaspitanju, *Sportske nauke i zdravlje* 7(1), 33-41.
16. Gavaldá, J. M. S., & Qinyi, T. (2012). Improving the process of inclusive education in children with ASD in mainstream schools. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 46, 4072-4076.
17. Golubović, Š., Maksimović, J., Golubović, B. i Glumbić, N. (2012). Effect of Exercise on Physic-Fitness in Children with Intellectual Disability. *Research in Developmental Disabilities*, 3(2), 608-614.
18. Haegele, J. A. et al. (2020). Barriers and facilitators to inclusion in integrated physical education: adapted physical educators' perspectives. *Eur. Phys. Educ. Rev.* 27 (5), 297-311.
19. Haegele, J., & Zhu, X. (2017). Experiences of individuals with visual impairments in integrated physical education: A retrospective study. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 88, 425-435.
20. Hrnjica, S. (2004). *Škola po meri deteta: Priručnik za rad sa učenicima redovne škole ometenim u razvoju*. Beograd: Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta.
21. Igrić, Lj. (2015). *Osnove edukacijskog uključivanja*. Zagreb: Školska knjiga.
22. Idrizović, Dž. (2001). *Osnovi antropomotorike*. Podgorica: Univerzitet Crne Gore.
23. Japundža-Milisavljević, M. (2009). *Metodika nastave veština za decu ometenu u intelektualnom razvoju*. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
24. Krampač-Grljušić, A. (2017). *Učenici s teškoćama u redovitom školskom sustavu: Priručnik za učitelje razredne nastave*. Zagreb: Školska knjiga.
25. Lazor, M., Marković, S., & Nikolić, S. (2008). *Priručnik za rad sa decom sa smetnjama u razvoju*. Novosadski humanitarni centar.
26. Maksimović, J., Golubović, Š. i Jablan, B. (2015). Podsticanje razvoja koordinacije kod učenika sa smetnjama u razvoju u redovnoj osnovnoj školi. *Nastava i vaspitanje*, 65(4), 753-767.
27. Manitsa, I., & Doikou, M. (2020). Social support for students with visual impairments in educational institutions: An integrative literature review. *British Journal of Visual Impairment*, 40(1), 22-36.
28. Manzoor, A. (2015). Analysis of being unreached and its compatibility with available educational provisions (Unpublished MPhil Thesis). *Allama Iqbal Open University, Islamabad, Pakistan*.

29. Mikas, D., & Roudi, B. (2012). Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju u ustanovama predškolskog odgoja. *Paediatr Croat*, 56(1), 207-214.
30. Nxumalo, C. (2018). Inclusive school reform in Swaziland. In *Oxford Research Encyclopedia of Education*. Oxford: Oxford University Press.
31. Obrusnikova, I., Balkova, H. & Block, M. E. (2003). Impact of inclusion in general physical education on students without disabilities. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 20(3), 230–245.
32. Paseka, A., & Schwab, S. (2020). Parents' attitudes towards inclusive education and their perceptions of inclusive teaching practices and resources. *European Journal of Special Needs Education*, 35(2), 254-272.
33. Prast, E. J. et al. (2018). Differentiated instruction in primary mathematics: effects of teacher professional development on student achievement. *Learn. Instr.* 54 (7), 22–34.
34. Prodanović, T., & Ničković, R. (1984). *Didaktika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
35. Radisavljević Janić, S. i sar. (2018). Stavovi učenika osnovne škole prema inkluziji u nastavi fizičkog vaspitanja. *Nastava i vaspitanje*, 67(2), 235–248.
36. Rojo-Ramos, J et al. (2022). Spanish physical education teachers' perceptions about their preparation for inclusive education. *Children* 9 (1), 108-119.
37. Roseblum, L. P. (1998). Best friendships of adolescents with visual impairment: A descriptive study. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 92(9), 593–608.
38. Rouse, F. (2009) The inclusive practice project in Scotland: Teacher education for inclusive education. *Teaching and Teacher Education*, 25 (4), 594-601.
39. Saloviita, T. (2020). Attitudes of teachers towards inclusive education in Finland. *Scand. J. Educ. Res.* 64 (4), 270–282.
40. Schwab, S., Sharma, U., and Hoffmann, L. (2019). How inclusive are the teaching practices of my German, maths and English teachers? – psychometric properties of a newly developed scale to assess personalisation and differentiation in teaching practices. *Int. J. Incl. Educ.* 9 (1), 61–76.
41. Yada, A. & Savolainen, H. (2017). Japanese in-service teachers' attitudes towards inclusive education and self-efficacy for inclusive practices. *Teach. Teach. Educ.* 6 (4), 222–229.

PRILOZI

Prilog 1 – Anketni upitnik za nastavnike

Poštovane kolege i kolegice,

Želim da vas obavestim da je u toku istraživanje na temu: „Stavovi nastavnika fizičkog vaspitanja prema inkluzivnom obrazovanju u osnovnim školama“. Ovo istraživanje se sprovodi u okviru izrade mog master rada, a vaš doprinos i učešće u istraživanju biće od velike važnosti za kvalitet i rezultate ovog rada.

Unapred zahvaljujem na vašem vremenu i podršci!

1. Pol

- a) Muški
- b) Ženski

2. Stručna sprema

- a) Visoka stručna sprema
- b) Viša stručna sprema
- c) Master studije

3. Godine radnog staža:

- a) Od 0 do 10 godina
- b) Od 11 do 20 godina
- c) Od 21 do 30 godina
- d) Preko 30 godina

4. Kako planirate fizičke aktivnosti za djecu sa smetnjama u razvoju?

- a) Prilagodim aktivnosti prema sposobnostima svakog djeteta
- b) Koristim jednostavne vježbe i igre koje uključuju sve učenike
- c) Primjenjujem posebne materijale za lakše izvršenje aktivnosti
- d) Fokusiram se na igru i fizičku interakciju koja razvija motoričke vještine

5. Koje vrste aktivnosti najčešće uključujete za djecu sa smetnjama u razvoju?

6. Da li koristite posebne materijale prilikom planiranja aktivnosti za djecu sa smetnjama u razvoju?

- a) Koristim
- b) Uglavnom koristim
- c) Uglavnom ne koristim
- d) Ne koristim

7. Kako uključujete djecu sa smetnjama u razvoju u grupne fizičke aktivnosti?

- a) Djeca sa smetnjama u razvoju uvijek rade sa ostatkom razreda
- b) Prilagodim aktivnosti tako da se djeca sa smetnjama pridruže razredu prema svojim mogućnostima
- c) Uključujem ih samo u aktivnosti koje ne zahtijevaju fizičku interakciju
- d) Nešto drugo _____

8. Kako procjenjujete napredak i učešće djece sa smetnjama u razvoju u fizičkim aktivnostima?

- a) Pratimo napredak pomoću individualnih ciljeva i planova
- b) Napredak procjenjujemo prema standardizovanim testovima
- c) Za djecu sa smetnjama nemamo specifične ciljeve, samo ih uključujemo u aktivnosti
- d) Pratimo učešće djece kroz opšte društvene interakcije, a ne fizičke sposobnosti

9. Da li se suočavate sa izazovima prilikom planiranja fizičkih aktivnosti za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju?

- a) Da
- b) Uglavnom da
- c) Uglavnom ne
- d) Ne

- 10. Da li prilagođavate fizičke aktivnosti specifičnim potrebama djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju?**
- a) U potpunosti prilagođavam
 - b) Prilagođavam
 - c) Uglavnom prilagođavam
 - d) Ne prilagođavam
- 11. Kada se u časovima fizičkog vaspitanja koristi prilagođeni program za djecu sa smetnjama u razvoju, da li angažujete stručne saradnike ili asistente da bi podržali učenike?**
- a) Da
 - b) Uglavnom da
 - c) Uglavnom ne
 - d) Ne
- 12. Kako ocjenjujete različite nivoe pristupačnosti fizičkih aktivnosti za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju tokom časa fizičkog vaspitanja?**
- a) Potpuno su prilagođeni
 - b) Prilagođeni
 - c) Uglavnom nijesu prilagođeni
 - d) Nijesu prilagođeni
- 13. Kada djeca sa smetnjama u razvoju ne mogu da izvrše određene fizičke aktivnosti, da li nudite alternativne aktivnosti?**
- a) Da, nude se alternativne aktivnosti
 - b) Uglavnom se nude alternativne aktivnosti
 - c) Ne nude se alternativne aktivnosti
- 14. Koliko ste edukovani o specifičnim potrebama i strategijama za rad sa djecom sa smetnjama u razvoju?**
- a) Dobro sam edukovan/a
 - b) Djelimično sam edukovan/a
 - c) Nijesam edukovan/a

15. Kako ocjenjujete nivo socijalne interakcije između djece sa smetnjama u razvoju i njihovih vršnjaka tipičnog razvoja tokom časova fizičkog vaspitanja?

- a) Vrlo visoko, djeca se često uključuju u zajedničke aktivnosti
- b) Umjereno, djeca se povremeno uključuju u aktivnosti
- c) Nizak nivo, djeca rijetko komuniciraju s vršnjacima
- d) Uopšte se ne uključuju, socijalna interakcija je minimalna

16. Kako prilagođavate fizičke aktivnosti da bi podstakli socijalnu interakciju djece sa smetnjama u razvoju sa vršnjacima?

- a) Aktivnosti su uvijek prilagođene svim učenicima
- b) Aktivnosti su povremeno prilagođene potrebama djece sa smetnjama
- c) Prilagođavanja se rijetko vrše, obično se koristi uobičajeni pristup
- d) Aktivnosti nijesu prilagođene potrebama djece sa smetnjama u razvoju.

17. Da li inicirate aktivnosti koje podstiču djecu sa smetnjama u razvoju da sarađuju sa vršnjacima?

- a) Da
- b) Uglavnom da
- c) Uglavnom ne
- d) Ne

18. Koje strategije najčešće koristite za poticanje djece sa smetnjama u razvoju da komuniciraju sa svojim vršnjacima?

19. Da li smatrate da postoje prepreke u ostvarivanju socijalne interakcije između djece sa smetnjama u razvoju i njihovih vršnjaka?

- a) Da
- b) Uglavnom da
- c) Uglavnom ne
- d) Ne

20. Smatrate li da je stručno usavršavanje iz domena inkluzivnog obrazovanja korisno za vaš rad?

- a) Da
- b) Uglavnom da
- c) Uglavnom ne
- d) Ne

21. Da li prisustvujete obukama ili radionicama koje se odnose na inkluzivno obrazovanje?

- a) Da
- b) Povremeno
- c) Ne

Prilog 2 – Fokus grupni intervju

- Kako pristupate planiranju fizičkih aktivnosti za učenike sa smetnjama i teškoćama u razvoju i koje faktore uzimate u obzir pri tome?
- Na koji način prilagođavate postojeći nastavni plan i program fizičkog vaspitanja kako bi odgovarao potrebama učenika sa različitim vrstama teškoća?
- Možete li podijeliti primere ili strategije koje ste koristili kako biste uključili učenike sa smetnjama i teškoćama u razvoju u zajedničke aktivnosti sa vršnjacima?
- Kako na vašim časovima fizičkog vaspitanja podstičete socijalnu interakciju između učenika sa smetnjama i teškoćama u razvoju i njihovih vršnjaka tipičnog razvoja?
- Koje konkretne strategije ili aktivnosti koristite kako biste omogućili da učenici sa smetnjama i teškoćama u razvoju aktivno komuniciraju i sarađuju sa svojim vršnjacima u fizičkom vaspitanju?
- Na koji način pratite i vrednujete uspjeh socijalne integracije učenika sa smetnjama i teškoćama u razvoju u timskim ili grupnim aktivnostima sa vršnjacima?